

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 4, August 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.758

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 23.07.2019 Kabul Tarihi: 19.08.2019

Atıf Künyesi: Cengiz Fedakar, "Belgrad Kalesi'nin İşgali (1787-1792 Osmanlı-Avusturya, Rus Savaşlarında)", *History Studies*, 11/4, Ağustos 2019, s. 1153-1178.

BELGRAD KALESİ'NİN İŞGALİ (1787-1792 OSMANLI-AVUSTURYA, RUS SAVAŞLARINDA)

*Occupation of Belgrade Fortress
(1787-1792 Ottoman-Austrian, Russian Wars)*

Dr. Cengiz FEDAKAR

ORCID No: 0000-0003-1253-3771

Trakya Üniversitesi- Edirne

Öz: Osmanlı Devleti Kırım'ı Rusya'dan kurtarmak amacıyla 1787 yılında bu ülkeye karşı savaş açmış, fakat Rusya ile gizli ittifak yapan Avusturya'yı da karşısında bulmuştu. Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yaptığı savaşlar Dinyestr (Turla) ve özellikle Tuna Nehri havzasında yoğunlaşmıştır. Bu cephelerden biri de Belgrad olmuştur. Belgrad, Avusturya sınır boyunda yer alan ve Osmanlı açısından Orta Avrupa'ya açılan kapı mahiyetinde, stratejik bir öneme sahipti. Bu savaşlarda Avusturya'nın en büyük hedeflerinden biri de bu şehri ele geçirmektir. Avusturya tarafından işgal öncesi ön hazırlıklar yapılmış, askeri yığınakta bulunmuş, yerli ahali olan Sırların da Osmanlı yönetimine karşı ayaklanması sağlanmıştı. Osmanlı Devleti kalede yeterince tedbir almakla birlikte, kaleye ve bölgeye atanan muhafız ve komutanların gerekli özveriye göstermemesi neticesinde muhasara altında bulunan kale, Ekim 1789'da Avusturya'ya teslim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belgrad Kalesi, Osmanlı, Avusturya, Rusya, Sırp isyanı

Abstract: The Ottoman Empire declared war against Russia in 1787 in order to save the Crimea from Russia, but Austria, which made a secret alliance with Russia, was involved in the war. During this period, the Ottoman-Austrian battles were fought in the Dniester and most especially in the Danube river basins. One of these battle fronts was Belgrade. Belgrade had a strategic importance as a gateway to the Central European border on the Austrian border. One of the biggest aims of Austria in these wars was to take over this city. Preparations were made by Austria before the occupation, military concentration were made and Serbs who were indigenous to the region were provoked to rebel against the Ottoman rule. Although the Ottoman Empire took sufficient precautions in the fortress, the guards and commanders assigned to the fortress and area, did not show the necessary commitment. As a result of this, the fortress was besieged and then delivered to Austria in October 1789.

Keywords: Belgrade Fortress, Ottoman, Austria, Russia, Serbian rebellion

Volume 11
Issue 4
August
2019

Giriş

Belgrad, Avrupa'nın en büyük nehirlerinden olan Tuna ve onun kolu olan Sava Nehri'nin birleştiği noktada kurulan ve bölge açısından oldukça stratejik mevkide yer alan bir şehirdir. Nitekim Kuzey ve Orta Avrupa'yı Tuna Nehri üzerinden Karadeniz ve Ege Denizi'ne bağlar. Sırpça'da "Beo-grad" (beyaz şehir) manasındadır. Şehrin kuruluşu, Neolitik dönemden itibaren tarihlendirilir. M.Ö IV. ve III. yüzyıllarda bölgeye gelen Keltler, Belgrad'da ilk yerleşim birimini kurmuşlardı. Belgrad'da Miladî ilk yüzyılla birlikte Roma hâkimiyeti de başlar. Beşinci asırda Hun akınlarına maruz kalan Belgrad, Gotlar, Avarlar ve Slavların istilalarını da yaşamıştır. Şehir, 878'de Slav kökenli piskoposluk merkezi olarak zikrolunur. Sık sık Bizans Macar mücadelesine sahne olan şehir, 1354'te Sırp Kralı Stefan Duşan tarafından zapt edilmiş, daha sonra Macar hâkimiyetine geçmiştir. Osmanlı döneminde ilk defa Sultan II. Murad zamanında kuşatılan şehir Sultan II. Mehmed zamanında da yine başarısızlıkla sonuçlanan Osmanlı muhasarasına maruz kaldı¹. Sultan I. Süleyman, beraberindeki Semendire Beyi Gazi Hüsrev Bey ve Sadrazam Pîr Mehmed Paşa ile birlikte 30 Ağustos 1521 tarihinde Belgrad'ın fethini tamamlamıştır². Sancak statüsü verilen Belgrad, Budin eyaletinin kurulmasıyla birlikte buraya bağlandı (1541). Fetihle birlikte Belgrad'da imar faaliyetleri başlamış, cami, mescid ve imaret yapılmıştır. Belgrad Kalesi de tamirattan geçirilerek tahkim edildi. 1560'lara geldiğinde şehir İslamî hüviyet kazandı³. Tuna Donanması kumandanının da ikametgâhı olan şehirde, Evliya Çelebi'ye göre dokuz kat kale duvarlarının köşelerinde 116 kule vardı. Dört kapısı olan iç kalede 200 hane bulunmakta idi. Kale genelinde başlıca yapılar ise 217 cami, 7 mescid, 270 mekteb, 17 tekke, 9 darülhadis, 600 sebilhane, 6 kervansaray, 21 han, 7 adet bekâr odası, 3.700 dükkân, 7 hamam, 600 değirmen, 46 adet mesiregâh, 9 kilise, bir adet dârü'z-ziyâfe imareti ve 8 medrese vardı⁴.

IV. Mehmed zamanında yapılan Viyana muhasarasının başarısızlıkla sonuçlanması ve Avrupa'da Osmanlı aleyhine haçlı ittifakı kurulmasıyla birlikte, 16 yıl süren uzun savaş dönemi başlamıştı. Şehir 8 Eylül 1688'de Avusturya işgaline uğramış, 9 Kasım 1690'da Köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından yeniden Türk hâkimiyetine alınmış⁵. Osmanlı Devleti'nin Venedik'e karşı açtığı Mora Seferi'ni bahane eden Avusturya'nın da savaşa girmesiyle birlikte Belgrad, Pasarofça Antlaşması ile bu ülkeye bırakıldı (21 Temmuz 1718). 1736-1739 Osmanlı-Avusturya, Rus Savaşları'nda her iki ülkeye karşı galip gelen Osmanlı Devleti, savaş sonunda Avusturya ile yaptığı Belgrad antlaşması gereğince 4 Eylül 1739'da Belgrad'ı yeniden sınırlarına kattı⁶.

Çalışma konumuz olan Belgrad, Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa üzerine düzenlediği seferlerde ana üs görevini ifa edip, aynı zamanda İstanbul, Edirne, Sofya ve Niş menzillerinden sonra, Türk ordusunun toplanarak sefer harekât planlarının kesinleştiği karargâh mahiyetinde idi. 1787-1792 savaşlarında Avusturya'nın temel hedefi konumundaki Belgrad Kalesi/Şehri savunması için Osmanlı Devleti yeterli derecede askerî hazırlık yapmış mıdır? Kaleye kimler komutan olarak gönderilmiş, maiyetlerinde ne kadar asker toplanmıştır? Bu askerler, nerelerden kimler vasıtasıyla toplanmıştır? Askerlerin iâşe ikmali ne şekilde sağlanmıştır? Belgrad Kalesi'ne mühimmat ve cephane hangi yollarla kimler vasıtasıyla ulaştırılmıştır? Gerek

¹ Divna Djuric Zamola, "Belgrad", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 5, İstanbul 1992, s. 407-408.

² Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, İstanbul 2005, s. 328.

³ Divna Djuric Zamola, *a.g.m.*, s.408.

⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1-6. Kitaplar, 5. Kitap (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), (Yapı Kredi Yayınları), İstanbul 2011, s. 191-199.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Kısım I, (TTK), Ankara 1988, s. 511, 527.

⁶ Hakan Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2008, s. 276.

cephane gerekse iâşe maddeleri yeterli olmuş mudur? Çalışmamızda tüm bu suallerin cevabı aranacaktır. Ayrıca Belgrad'ı işgal planı çerçevesinde, yerli Sırlarla işbirliği yapılarak isyan çıkarılması ve bu isyanla ilgili gelişmeler de irdelenmeye çalıştığımız konulardan olacaktır.

1787-1792 Osmanlı-Avusturya, Rusya Savaşlarının Başlaması

Osmanlı Devleti 1768-1774 yılları arasında Rusya ile girdiği savaşı kaybederek Küçük Kaynarca Antlaşmasını imzalamış, sözde bağımsızlık tanınmak suretiyle Kırım'ın Osmanlı Devleti'nden kopuş, Rus hâkimiyetine geçiş süreci de başlamıştı. Kırım'ın sözde müstakil olması Osmanlı Devleti tarafından kabullenilmesi mümkün olmayan bir oldubitti idi. Bu yüzden İstanbul'da yoğun bir savaş hazırlıkları dönemi başlamıştı. Diğer yandan Avusturya ile Rusya arasında da Osmanlı Devleti'nin paylaşımı üzerine gizli müzakerelerle anlaşma yapılmıştı. Rus Çariçesi Katerina ile Avusturya İmparatoru Jozef arasında yapılan anlaşma gereğince Rusya, büyük Rus hayalini gerçekleştirecek; Kırım'ı işgalden sonra İstanbul'u da alarak Bizans'ı yeniden ihya edecek ve tahta da Katerina'nın torunu Kostantin geçirilecekti. Avusturya ise Belgrad, İrşova, Vidin, Niğbolu ve Hotin gibi önemli merkezlere sahip olacaktı⁷. Ruslar Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan itibaren bu planı icraya başlamıştı. Tamamen Rus taraftarı olup bu hayranlığını gizleyemeyen Kırım Hanı Şahin Giray'a karşı 1782'de isyan çıkmış, hanın Rusya'dan yardım talebi neticesinde General Potemkin komutasındaki Rus ordusu Kırım'a girmiş, asker sivil gözetmeksizin aralarında çocukların da bulunduğu 30.000 kişiyi kılıçtan geçirmişti. Bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra da Kırım'ı ilhak etmişti⁸. Rusya diğer yandan da Gürcistan beylerini Osmanlı aleyhine kışkırtmakta, Eflak ve Boğdan'a müdahalelerde bulunmakta idi⁹. Bu durum karşısında bir tepki vermeyen Osmanlı Devleti savaş hazırlıklarına hız vermiştir.

Osmanlı Devleti kendi aleyhine, Rusya ve Avusturya arasındaki gizli anlaşmalardan da haberdar idi. İngiltere ve Prusya'nın yardım vaatlerinin de etkisiyle 1787 yılında Rusya'ya sefer ilan etmiştir. Rusya ile yaptığı ittifak gereği 9 Şubat 1788'de Avusturya da Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmiştir¹⁰.

Avusturya'nın niyetinden haberdar olan Osmanlı Devleti, bu ülke hattında olan gelişmeleri de yakından takip etmekte idi. Turla ve Tuna nehirleri boyunca askeri yığınak yapan Avusturya, Tuna Nehri üzerinden içi asker ve mühimmat dolu 100 adet gemiyi de Belgrad'a yollamıştı¹¹. Eflak voyvodası Mavroyani de Avusturya içlerine gönderdiği adamları vasıtasıyla istihbarat edinmekte, bu bilgileri İstanbul'a aktarmakta idi. Mavroyani'nin istihbaratına göre, Avusturya Rumeli'de askeri hazırlıklar yapmakta, Osmanlı hudut boylarında tahkimatta bulunmakta, savaş gemilerini bakımdan geçirmekte ve bunlara yenilerini eklemekte idi. Tüm bu hazırlıklarla Avusturya İmparatoru Jozef, 1788 Mart ayında Bosna, Belgrad ve Hotin gibi önemli merkezler üzerine askeri harekât kararı almıştı. Bunun üzerine Sultan I. Abdülhamid, bir an evvel Belgrad ve Bosna taraflarına zahire, mühimmat ve başta topçu olmak üzere asker sevkıyatı yapılmasını emretti¹².

Edirne, Sofya, Filibe ve Belgrad'a kadar olan yollar ve köprüler kötü durumda olduğundan bunların tamiri için harekete geçen Osmanlı Devleti, keşif için bir mimar görevlendirdi. Mimardan Belgrad'a ulaştığında yaptığı keşfin defterini İstanbul'a göndermesi istendi¹³.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Kısım I, (TTK), Ankara 1988, s. 521, 522, 523, 525.

⁸ Halil İnalçık, "Kırım", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Eskişehir 1997, s. 752.

⁹ BOA, A.DVNS.NMH. d, 9, s.7 (11 Ra. 1201/1 Ocak 1787).

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Kısım II, s. 186.

¹¹ BOA, HAT, 29/1385 (25 Z. 1201/8 Ekim 1787).

¹² BOA, HAT, 24/1187.

¹³ BOA, C.BLD, 17/819 (15 Ca. 1202/22 Şubat 1788).

Konuyla alakalı Edirne kadısına da emir verilerek gönderilen mimarla birlikte Edirne ile Cisri Mustafa Paşa kazası arasında bulunan yol ve köprülerin keşfinin yapılması istendi¹⁴. Köprü ve yolların tamiri ile ilgili çıkan emir doğrultusunda, Filibe ile Yenimahalle ve Filibe-Pazarcık arasındaki köprüler tamirattan geçirildi¹⁵. Bosna Valisi Arslan Paşa'ya da emir verilerek Sava Nehri üzerinde kurulacak köprü için gerekli mühimmatın taşınmasında kullanılacak araba temin etmesi istendi¹⁶.

Sırp İsyanı

Avusturya, Sırbistan'a ajanlar göndererek yerel halkı Osmanlı idaresine karşı isyana teşvik etmeye başladı. Sırp manastırlarındaki keşişlerin kılavuzluğunda, özellikle Sırp ileri gelenlerine hediyeler dağıtılıyordu. 1787 yılı güzünde Avusturya kralı II. Josef'in emriyle sadece Sırbistan değil Karadağ ve Romanya'da da halka geniş dini özgürlük vaadiyle ilanlar dağıtılmaya başlandı¹⁷. Belgrad eski defterdarı Yusuf Hüsni Efendi, İstanbul'a döndüğünde İsyanla ilgili malumatta bulunmuştur. Belgrad'la Niş arasında meskûn Sırp'ların, Avusturya'nın tahriki ile isyan ettiklerini, sadece Belgrad Kalesi çevresinde bunların sayılarının 40.000'i bulduğu bilgisi aktarılmıştır. Hüsni Efendi Belgrad'a, maiyetinde külliye askerle birlikte bir vezir atandığı surette, isyanın bastırılabilirliği görüşünü de ifade etti. Belgrad Kalesi'nde 10.000 asker bulunmakta, savunmaya elverişli büyük bir kale olmakla birlikte, düşman saldırıdığı anda en az 30.000 askerle müdafaa edilebilirdi. Avusturya sınırında yer alan Bosna'daki kalelerde yeterince asker bulunmakta idi. Vidin'de ise 30.000 miktarı asker vardı. Fakat Belgrad Kalesi'nde büyüklüğüne nazaran asker sayısı az olduğundan, Sırp isyanı ile birlikte Avusturya saldıracak olsa durum vahim olacaktı. Bosna'dan buraya asker sevk edilmeli idi. Ayrıca Tuna Nehri vasıtası ile de Belgrad'a asker ve zahire naklinin yapılması büyük önem taşımakta idi. Belgrad'a 16 saat mesafede, Sava Nehri kenarında bulunan, daha önce tamir ve tahkim edilen Böğürdelen Kalesi'nde 1.000 asker bulunmakta, çevre palankalardan da buraya asker takviyesi yapılmakta idi. Beraberinde bir miktar askerle buraya atanacak bir vezirle kalenin savunmasının güçleneceği gibi, Belgrad'ın savunulmasına da takviyede bulunulacaktı. Belgrad'a sekiz saat mesafede bulunan ve Tuna kıyısında yer alan Semendire'de 15 adet top, bir miktar barut ve mühimmatla birlikte 200 civarı asker bulunmakta idi. Şayet bu kaleye de 1.500 civarında asker gönderilirse savunması güçlenecek, dolaylı yoldan Belgrad savunmasına da katkıda bulunabilecekti. Ayrıca kaleye yakın köylerde yaşayan reaya isyan halinde olmayıp ailelerini güvenlik için kaleye bırakıp savunmaya yardıma hazır bulunmakta idiler. Belgrad'a 25 saat mesafede bulunan Morova Nehri üzerinde birkaç yıl önce yeniden yapılan köprü çevresinde bulunan palankalarda, birkaç yüz askerle birlikte, Selanik Baruthanesi'nden gönderilen 3.384 kg. barut ve bir miktar top da bulunmakta idi. Buraya atanacak bir vezirle savunması güçlenecek, Belgrad'la Niş arasındaki yolun da güvenliği sağlanmış olacaktı. Niş'te asker bulunmakla beraber buraya da bir vezir atanmasıyla ya da Rumeli valisinin burada ikamet etmesiyle savunmanın güçleneceği bu yolla Belgrad'ın da müdafaasına katkıda bulunulacağı Yusuf Hüsni Efendi'nin öngörülerindendi. Niş'le Belgrad arasında zahire kıtlığı yaşandığından şimdiden Sofya'dan Niş'e zahire sevkiyatının yapılması elzem idi. Son olarak Yusuf Hüsni Efendi Belgrad Kalesi'nde top, barut ve mühimmatın yeterli miktarda olduğunu, yukarıda da belirtildiği üzere kaleye bir an evvel asker ve zahire takviyesinin yapılması gerektiğini ifade etmiştir¹⁸. Daha sonra cereyan edecek Avusturya cephesi muharebeleri düşünüldüğünde Yusuf

¹⁴ BOA, C.NF, 24/1175 (27 C. 1202/4 Nisan 1788).

¹⁵ BOA, C.NF, 7/306 (29 C. 1202/6 Nisan 1788).

¹⁶ BOA, C.NF, 42/2093 (20 L 1203/14 Temmuz 1789).

¹⁷ Selim Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, Kitap Yayınevi İstanbul 2007, s. 48.

¹⁸ BOA, HAT, 23/1107

Hüsni Efendi'nin, Osmanlı Devleti için hayati öneme sahip bilgi ve öngörülerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Sultan I. Abdülhamid, Osmanlı'ya karşı düşmanların ittifak kurduğu bir dönemde tam da Avusturya sınırı yakınında, Sırp isyanının çıkmasını manidar bulur ve şimdiye kadar neden nizam verilmediğini sorgular¹⁹.

İsyan sadece reaya ile sınırlı değildi. Pazarlık eşkiyasından olup Belgrad'da oturan Dayırbanoğlu Kara İsmail, kale varoşlarında yağma ve talanda bulunmakta idi. Daha da önemlisi, Belgrad Kalesi'nin asker ve zahire azlığını Avusturyalılara bildirdiğinden kalenin işgalinin müsebbiblerinden olarak gösterilmekte idi²⁰.

9 Şubat 1788'de Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmesiyle birlikte isyancı Sırp çeteleri de Avusturyalı subayların kontrolündeki Fraykor adlı birliklerinde savaşa dâhil oldular²¹. Belgrad Muhafızı Osman Paşa, Avusturyalılar ve asi Sırp larla muharebelere bulunan tüm muhafızların gecikmiş olan mevaciblerinin ödenmesi için arzda bulundu. Zira durumlarının perişan olduğu da ifade edildi²². Diğer yandan Avusturya, sanki onları kendisi kışkırtmıyormuş gibi bu ülkenin İstanbul elçisi Türk hükümetine, Sırp reayanın Avusturya'dan yardım istediğini ifade etmişti. İsyancı Sırp lar, kaleyi de muhasara ederek halkın dışarıya çıkmasını engellemişti. Yamaklar ise Sırp ların kocabaşlarını öldürerek itaati sağlamıştı. Bosna Valisi Ebubekir Paşa Sırp isyanını ve bazı yamakların asi hareketlerini bastırmakla görevlendirilmiş, paşa 2.000 kadar kapı halkıyla Belgrad'a gelmişti. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Belgrad'da sadece Sırp isyanı olmayıp Yamaklardan da Küçük Ali, Küçük Mustafa gibi bazıları isyan etmiş, Belgrad'a gelerek halka eza etmişlerdi. Bu defa onlarla birlikte yerli reayanın da başkaldırması üzerine Ebubekir Paşa harekete geçti. Reaya üzerinde etkin dört adet dayı, kale içerisinde idi. Bunların kaleden uzaklaştırılması ile sorunun çözülebileceği düşünüldü. Dayılar reaya kendilerinin kaleden uzaklaştırılmalarına rıza gösterip göstermeyeceklerini sorduklarında reaya, korkarak da olsa devlet taraftarı karara yakın durdular. Yani dayıların uzaklaştırılmasına rıza gösterdiler. Bunun üzerine dayılar, yanlarında 40-50 kadar adamlarıyla birlikte çete kayıklarıyla adaya doğru firar ettiler. Dayılar burada yakalanarak idam edildiler²³. Serasker Abdi Paşa, İstanbul'a gönderdiği yazıda Ebubekir Paşa'yı överek onun cesur olduğunu bildirmiş fakat mansıbının olmadığını bildirerek ona lütufta bulunulmasını arz etmişti. Bunun üzerine Paşa'ya 1.500 kuruş harçlık gönderildi²⁴.

Kale dışında ise halk arasında şöhrete sahip Koça Ancelkoviç adlı eski domuz tüccarının liderlik ettiği Sırp asi birlikleri, özellikle Osmanlı'nın Belgrad ikmal yollarını kesmek için çaba sarf etti. Osmanlı Devleti isyana iştirak eden asi liderlerinden bir kaçını öldürttü. Osmanlı kuvvetleri Temmuz 1788'de büyük oranda Sırbistan dâhilinde asayişini yeniden sağladı. Fethülislam Muhafızı Memiş Paşa, Banat'ta ani bir baskınla Koça'yı yakalayarak yakınlarıyla birlikte idam ettirdi. Bunun yanında Yovan Branovaçki, Maryan Yovanoviç ve Mihal Mihalyeviç gibi asi Sırp liderleri de Avusturyalı komutanların ordusunda yer almışlardı²⁵.

¹⁹ BOA, A.E, SABH. I, 2/128.

²⁰ BOA, C.AS, 168/7348 (Evail-i C. 1205/5-14 Şubat 1791). Söz konusu asi daha sonraki süreçte 50-60 kişi ile Pazarlık'a gitmiş burada yağma ve talanda bulunmuştu. Asinin cezalandırılması ve mal varlığına el konulması için Pazarlık Voyvodası Kavanoszade Ahmed Ağa'ya emir gönderildi (aynı belge).

²¹ Aslantaş, a.g.e., s. 49.

²² BOA, C.AS, 912/39374 (7 Ra. 1203/6 Aralık 1788).

²³ Ahmed Vasif Efendi, *Tarih-i Vâsif*, Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi, No. 608, C. II, vrk. 127a-127b, 135a, 137a.

²⁴ BOA, C.AS, 1165/51872 (7 M. 1203/8 Ekim 1788).

²⁵ Selim Aslantaş, a.g.e., s. 48-50.

İsyan bastırıldıktan sonra Belgrad Seraskeri Abdi Paşa ve Sofya Seraskeri Feyzi Süleyman Paşa, İstanbul'a durumu tahrir ederek malumat verdiler. Yazılarla birlikte asilere ait 21 kelle ve iki dil de gönderildi²⁶.

İsyan sadece Belgrad'la sınırlı kalmamıştı. Sırp asiler kurdukları bölüklerle Bosna'ya bağlı İzvornik ve buraya bağlı köylerde de aynı teşebbüste bulunmuştu. Bunun üzerine kazaya 3.000 asker gönderildi. Çıkan çatışmalarda asiler dağıtıldı. Avusturya tarafından Sırpı kışkırtmakla görevlendirilen Despot adlı şahıs, yanına üç adamı ve köy ahalisinden aldığı dört adamla bir mağaraya sığınmış, üzerlerine gidildiğinde yanındaki köylüler af dilemiş, diğerleri ise öldürülmüştü. Belgrad'a bağlı sekiz köyde isyan edip sonradan pişman olanlar affedilmiş, direnenler ise ortadan kaldırılmıştır²⁷.

Diğer yandan Serasker Hasan Paşa komutasındaki Türk ordusu Ağustos 1788'de, Mehadiye'de Avusturya ordusunu bozguna uğratarak birçok esir almıştı. Daha sonra Çerkes Hasan Paşa ve Serasker Hasan paşa kuvvetleri, Serasker Süleyman Feyzi Paşa'nın ordusundan kaçan, Avusturya'nın Şebeş ordusunu kovalayarak mağlup etmiş, 1.000 esirle birlikte birçok top, mühimmat ve cephaneye ele geçirmişti²⁸.

Kalenin Tahkimi

Atamalar ve Asker Sevkiyatı

1786 yılında Belgrad Kalesi'nde toplam 5.968 asker bulunmakta idi²⁹. 23 Ağustos 1788'de atanan Abdi Paşa'nın arzı üzerine Saidgazade Ahmed Bey de Sofya mütesellimi olarak atandı³⁰. Abdi Paşa'nın yerine Ankara sancağı mutasarrıflığına da Seyyid Mustafa Ağa atandı³¹. Belgrad muhafızı Abdi Paşa, Rumeli valiliği verilerek Belgrad seraskeri oldu³². İstanbul'dan, İsmail Kalesi için seraskere gerek olmadığı düşünülerek Abdi Paşa'nın Belgrad'a Osman Paşa'nın da Hotin'e serasker olarak görevlendirilmesi uygun görüldü³³. Rumeli valisi, Sofya ve Belgrad bölgeleri seraskeri Süleyman Paşa'nın, Sırp'ların isyanlarını bastırmada yetersiz kaldığı gerekçesiyle bu karar alındı. Abdi Paşa'ya seraskerlik için lazım olan asker, top ve cephanenin ise paşanın beraberinde olan Osman Paşa vasıtasıyla Morova'dan Belgrad'a nakledilmesi için emir gönderildi³⁴. Serasker atanan Abdi Paşa'ya süvari ve piyadelerin toplanılarak Avusturyalılardan öç alınması gerektiği bildirilmiş, emrinde görevlendirilen askerlerin isim ve sayıları da kendisine iletilmişti. Aynı yazının suretleri Sivas ve Karaman eyaletleri ile Vidin Seraskeri Hasan Paşa'ya da gönderildi³⁵. Belgrad Muhafızlığına ise Selanik Sancağı Mutasarrıfı Osman Paşa tayin edildi. Belgrad Defterdarı Mehmed Emin Bey'den paşanın kapı halkına günlük bir çift ekmek, 320 gr et, ayrıca süvarilere 25,5 kg. arpa verilmesi emredildi³⁶. Defterdara daha sonra 5.000 kuruş gönderildi³⁷.

²⁶ BOA, HAT, 23/1156 (23 C. 1202/31 Mart 1788).

²⁷ BOA, C.DH, 23/1102 (10 B. 1202/16 Nisan 1788).

²⁸ Ahmet Üstüner, Yusuf Paşa'nın Sefer-Nâmesi (Sefernâme-i Serdâr-ı Ekrem Yusuf Paşa), (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2005, s. 9, 11.

²⁹ BOA, C.AS, 931/40328 (20 L. 1202/24 Temmuz 1788).

³⁰ BOA, C.DH, 147/7338 (27 Z. 202/28 Eylül 1788).

³¹ BOA, C.DH, 283/14133 (20 N. 1202/24 Haziran 1788).

³² BOA, C.AS, 546/22908 (27 Z. 1202/28 Eylül 1788).

³³ BOA, AE, SABH. I, 3/227.

³⁴ Ü. Filiz Bayram, *Enveri Tarihi 3. Cild* (Metin ve Değerlendirme, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeni Çağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014, s. 484.

³⁵ BOA, C.AS, 85/3954 (Evail-i C. 1203/27 Şubat-8 Mart 1789).

³⁶ BOA, C.AS, 861/36848 (28 N. 1202/2 Temmuz 1788).

³⁷ BOA, C.AS, 1113/49330 (21 Za. 1203/13 Ağustos 1789).

Osman Paşa, öncesinde Boğdan'a görevlendirilmişken daha önemli olduğu gerekçesiyle bu kararda değişiklik yapılarak Belgrad'a atanmıştı³⁸. Paşa, beraberinde dokuz adet orta ile Morova Köprüsü'nde bulunan Serasker Abdi Paşa'nın yanına gitmiş, daha sonra Abdi Paşa ile birlikte Belgrad Kalesi'ne gelmişlerdi. Askerler kalede çadırlarda ikamete başlamışlar ve gündün güne durumları perişan olmuştu. Ordu Ağası Süleyman, durumu İstanbul'a bildirerek yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine kaleye kışla inşa edilmesine ve askerlerin tayinatının gönderilmesine karar verildi³⁹.

Bölgeye yapılan vezir atamalarında Serasker Abdi Paşa'ya itimat edilmekte idi. Nitekim Pasarofça Muhafızı Süleyman Paşa'nın İrşova muhafızlığına atanması ile birlikte Abdi Paşa'ya gönderilen emirde, maiyetinde yer alan paşalardan birini Pasarofça'ya görevlendirmesi istendi⁴⁰.

Abdi Paşa İstanbul'a, Avusturya'nın Rusya ile ittifak kurduğunu belirterek sınıra asker sevk ettiğini, Belgrad Kalesi'ndeki askerlerin birikmiş mevacibleri ödenmediği takdirde firar edecekleri uyarısında bulundu. Mevacibler gönderilirse taşrada, kaleden uzakta olan ağalardan, bayraktarlardan ve yamaklardan bir-iki bin asker geleceği, bunların hem kalenin askeri gücüne takviyede bulunacağı gibi hem de kale halkına güven vereceği ve firarların da olmayacağını ifade etti. Ayrıca kalede bir bölük lağımçı olduğu fakat bunların işin ehli olmadıkları, bunları eğitmek için İstanbul'dan iki lağımçı ustasının gönderilmesini de arz etti.

Bölgedeki civar kalelere de vezirler atanmaya başlanmıştı. Nitekim kendisine vezirlik verilen Selim Paşa, Niş muhafızlığına; Gürcüzade Halil Paşa ise Semendire muhafızlığına atandı⁴¹. Serasker Abdi Paşa, Avusturya'nın Semendire'ye birkaç taarruzu olduğunu belirterek İstanbul'dan, buraya acilen asker ve zahire gönderilmesini talep etti⁴². Sofya Seraskeri Süleyman Feyzi Paşa da Avusturya ordusunun Semendire ve civar palankalara yaptığı hücumlardan bahsederek her defasında püskürtüldüklerini ifade etmişti⁴³. Avusturya'nın tavrı ve hareketlerinin belli olması üzerine Sofya Seraskeri Süleyman Paşa'ya emir gönderilerek Belgrad tarafının takviyesi istendi⁴⁴.

Abdi Paşa, Belgrad Kalesi'nde 10 günlük bile zahire kalmadığını bildirerek acilen gönderilmesini talep etti. Niş, Vulçitrın, Priştine, Novaberde ve Yenivaroş kazalarından hala zahire gelmediğini beyanla, düşman muhasarasında muktedir olamadıklarını da ifade etti. Ayrıca Belgrad muhafazasına görevlendirilen Vulçitrın ve Alacahisar sancaklarından da henüz bir sipahi gelmediğini, toplamda kalede yedi-sekiz bin asker bulunduğunu, Belgrad Kalesi'nin en az 30 bin askerle savunulabileceğini de beyan etti. Bunların dışında Niş, Özice, Semendire ve Bögürdelen kalelerine de askeri takviyede bulunulmasını arz etti⁴⁵. Abdi Paşa ile paralel fikre sahip olan Sofya Seraskeri Süleyman Paşa da Semendire, Bögürdelen ve Özice palankalarına 500'er askerle birlikte başlarına vezir tayin etmenin bölge muhafazasına takviyede bulunacağını yazdı. Süleyman Paşa, Avusturya'nın Tuna Nehri'nde köprü inşası veya nehri gemilerle geçme ihtimaline karşı, Osmanlı Devleti'nin Tuna'da ince donanmayı takviye etmesi gerektiğini düşünüyordu. Paşa, üzerlerine üçer topla birlikte 10-15'er kürekçinin

³⁸ BOA, HAT, 22/10159.

³⁹ BOA, AE.SABH.I, 207/13790 (26 S. 1203/26 Kasım 1788).

⁴⁰ BOA, A.DVN.MHM.d, 187, s. 104, hkm. 273 (Evasıt-ı M. 1203/11-20 Ekim 1788).

⁴¹ BOA, HAT, 23/1148 (21 C. 1202/29 Mart 1788).

⁴² BOA, HAT, 22/1049 (20 Ca. 1202/28 Mart 1788).

⁴³ BOA, HAT, 11/386.

⁴⁴ BOA, AE, SABAH.I, 14/1202.

⁴⁵ BOA, HAT, 20/979 (12 Ca. 1202/20 Mart 1788).

görev alacağı gemilerle, nehirde Vidin'le Belgrad arasında devriye gezilmesinin elzem olduğunu da ifade etti⁴⁶.

Ankara sancağından Belgrad muhafazası için görevlendirilen askerler ve komutanlar Edirne'ye gelmişlerdi. Sofya Seraskeri Süleyman Feyzi Paşa'ya gönderilen emirde, askerler Sofya'ya geldiklerinde söz konusu askerlerle birlikte Belgrad'a zahire götürülmesi istendi. Emirde isyan eden Sırların cezalandırılıp bir an önce asayişin tesis edilmesi uyarısı da yapıldı⁴⁷.

Belgrad'a her sınıftan askeri takviyede bulunulmakta idi. Kalede görevlendirilen yedi humbaracı da bunlardandır. Bunların tayinatlarının verilmesi için Belgrad defterdarına emir gönderildi⁴⁸. Kalenin askeri takviyesi devam etmekle birlikte mevcut askerlerin bazılarının fiziki şartlarıyla ilgili sorunlar da çıkabilmekte idi. Kaledeki topçuların çoğunluğu ihtiyar, bir kısmı da aileleriyle birlikte civar kasabalarda yaşamakta, bu sebeple kalede topçu açığı bulunmakta idi. Muhafız Osman Paşa'nın isteği üzerine, Sofya Seraskeri Süleyman Feyzi Paşa'dan, emrindeki askerlerden bir bölük serdengeçtinin Belgrad'a gönderilmesi için İstanbul'dan emir gönderildi⁴⁹. Süleyman Paşa'nın emrinde 308 süratçi askeri bulunmakta idi. Kendisine gönderilen başka bir emirle, bunlardan 60'ının Belgrad'a gönderilmesi istendi⁵⁰.

Diğer yandan Belgrad ordusunda reis vekili görevinde bulunan Kadri Efendi, Muhafız Osman Paşa'yı dikkate almadan, istediği yeniçeriye azil istediğine ise atamalar yapmıştı. Dahası tevcihat defteri mührünü izin almadan kullanmış, timar ve zematlerle ilgili istediği gibi arz ve tavsiyelerde bulunmuştu. Durumun fark edilmesi üzerine Kadri Efendi Adakale'ye hapsedildi⁵¹.

1788 baharında Belgrad Kalesi muhafazasında 3.010 yerli yeniçeri görevlendirilmişti⁵². Rumeli'nin çeşitli bölgelerinden de kaleye askeri takviyede bulunulmakta idi. Nitekim Evladı Fatihandan 1.000 asker Bölükbaşı Muhammed Ağa önderliğinde Belgrad'a geldi⁵³. Praveşte kazasından ise Çorbacı Halil Ağa ile 150 asker Belgrad muhafazasında görevlendirildi⁵⁴. Vidin Seraskeri Hasan paşa maiyeti için, Selanikli Yusufbeyzade Abdurrahman 500 askerle birlikte görevlendirilmişken görev değişikliği ile Belgrad Kalesi muhafazasına gönderildi⁵⁵. Selanik mütesellimi Mustafa Bey, 1.000 süvari askeri ile birlikte Belgrad'a gitmek üzere hareket etti⁵⁶. 1789'da Belgrad'da iki orta olarak toplam 298 topçu bulunmakta idi⁵⁷. Aynı yıl bu sayı 378'e çıkmıştır⁵⁸. Semendire sancağına bağlı Özice Kalesi muhafızı olan Ahmed Paşa'dan 500 piyade askerle birlikte Belgrad Kalesi'ne gitmesi emredilmişti. Fakat Avusturya ordusunun Özice civarında olduğu, kalenin işgali tehdidinin yüksek olması sebebiyle burada kalması uygun görüldü⁵⁹.

Abdi Paşa'nın ordusunda yer almak üzere 1.118 Evladı Fatihan askeri Belgrad Kalesi'ne gönderildi. Bunun dışında Tokat ve Sivas'tan sipahi ve silahtar serdengeçtiler temini için ilgili

⁴⁶ BOA, AE.SABH.I, 14/1237.

⁴⁷ BOA, C.AS, 891/38349 (Evail-i R 1202/10-20 Ocak 1788).

⁴⁸ BOA, C.AS, 557/23392 (25 B. 1202/1 Mayıs 1788).

⁴⁹ BOA, AE. SABH.I, 192/12812 (12 Ca. 1203/8 Şubat 1789).

⁵⁰ BOA, AE.SABH.I, 298/20066 (11 Ca. 1202/18 Şubat 1788).

⁵¹ BOA, C.AS, 546/22910 (15. M. 1203/16 Ekim 1788).

⁵² BOA, C.AS, 349/14447 (1 C. 1202/9 Mart 1788).

⁵³ BOA, C.AS, 752/31669 (15 S. 1203/15 Kasım 1788); 1207/54099.

⁵⁴ BOA, C.AS, 1001/43765 (30 Ekim 1788).

⁵⁵ BOA, C.AS, 704/29554 (16 Ş. 1203/12 Mayıs 1789).

⁵⁶ BOA, C.AS, 476/19867 (17 N. 1203/13 Mayıs 1789).

⁵⁷ BOA, C.AS, 435/18084 (10 Ca. 1203/6 Şubat 1789).

⁵⁸ BOA, C.AS, 335/13888 (20 Ş. 1203/16 Mayıs 1789).

⁵⁹ BOA, C.AS, 362/14986 (16 S. 1204/5 Kasım 1789).

yerlere emirler gönderildi⁶⁰. Belgrad Kalesi'nde Haziran 1789'da 7.721 asker bulunmakta idi⁶¹. Sofya, Şehirköy, Filibe, Tatarbazarı idarecilerine gönderilen emirde, Avusturya Belgrad'a saldırdığından, asker ve gayri askerden eli silah tutanların askere alınması istendi⁶².

İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Bey ve Özice muhafızı Beypazarlı Ahmed Paşa'ya asker toplayarak Belgrad'a gitmeleri emredildi. Sokul ve Karalofça gibi kazaların idarecilerine de emir gönderilerek Belgrad'a gitmeleri ve Abdi Paşa'nın ordusuna katılmaları istendi. Daha önce Yanya Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşazade Ali Bey komutasında 1.000 asker, ordu kışlağına görevlendirilmişti. Ancak Belgrad'a Avusturya'nın taarruz ihtimali kesinleştiğinden, Ali Bey'den askerleri derhal Belgrad'a göndermesi emredildi. Aynı şekilde Priştineli Malik Paşa'dan da toplayacağı 500 askeri, doğrudan Belgrad'a göndermesi istendi. Mahmut Paşa'nın biraderi İbrahim Paşa'ya Ohri sancağı verilerek kendisine buradan toplayacağı askerle Belgrad'a gitmesi emredildi⁶³.

Bazı idareciler de, kendilerine daha önceden asker toplayarak Belgrad'a gitmesi hususunda emir gönderilmesine rağmen görev yerine gitmekte ağırdan almakta idiler. Bunlardan birisi de Yanya Mutasarrıfı Velizade Ali Paşa'dır. Kendisinden 1.000 asker toplayarak Belgrad'a gitmesi emredilmişken oyalanmakta idi. Ali Paşa'ya sonradan gönderilen daha sert ve tehdit dolu emirle, bir an önce askerleriyle birlikte Abdi Paşa'nın ordusuna katılması istendi⁶⁴. Alacahisar Mutasarrıfı Halil Bey ve asker toplamakla görevli Ali ve sonradan gönderilen hasekiye de, mevsim şartlarına bakılmaksızın Belgrad'a asker ulaştırmaları emredildi. İstanbul'dan Üsküp, Köstendil, Filibe, Sofya, Pazarcık, Radomir, İhtiman, Samako, Dubnice, Siroz, Zihne, Demirhisar, Drama, Nevrokob ve Praveşte idarecilerine de benzer emirler gönderildi⁶⁵.

Belgrad civarından Kalkandelen kazasından başbuğ ile 1.000, Debreli Eyyubbeyzade Yusuf Bey vasıtasıyla 500, Göriceci Pehlivan yeğenleri vasıtasıyla 1.000, Cumapazarı Şehir Kethüdası Emin Ağa ile 500, Manastırlı Selim Ağa vasıtasıyla 300, toplamda 3.300 miri piyade Belgrad Muhafızı Abdi Paşa'nın maiyetinde, kale muhafazası ve civardaki palankalarda görevlendirilmek ve halkı korumak üzere Belgrad'a gönderildi. Baş muhasebeden yapılan sorgulamada, İhram Palankası muhafızı Recep Paşa vasıtasıyla Kalkandelen'den 500 ve Debreli Eyyubbeyzade Yusuf Bey vasıtasıyla 500, Göriceci Cafer Bölükbaşı vasıtasıyla 500 ve Zafer Bölükbaşı vasıtasıyla 250, Hüseyin Bölükbaşı vasıtasıyla 250, Sarikul şehir kethüdası Yakub Ağa ve Emin Ağa vasıtalarıyla 500, Manastır şehir kethüdası Selim Ağa vasıtasıyla 300 olmak üzere toplamda 2.800 piyade askeri toplanıp her bin asker için bahşiş, ulufe, tayinat ve mühimmat bahası olmak üzere 33.741 kuruş Belgrad'a gönderildi. Bu suretle Abdi Paşa'nın tahrirlerinden 500 asker noksan çıkmıştır⁶⁶. Serasker Abdi Paşa sadece Belgrad'la değil civar kalelerdeki askerlerin durumu ile de ilgilenmekte idi. Paşa, Niş Kalesi savunmasında yer alan cebeci, topçu ve top arabacılarının mevcableri verilmediğinden durumlarının perişan olduğunu belirterek toplam 5.293 kuruş olan paranın gönderilmesi için İstanbul'a arzda bulundu⁶⁷.

⁶⁰ BOA, C.AS, 178/7733 (23 B. 1203/19 Nisan 1789); C.AS, 915/39523.

⁶¹ BOA, C.AS, 603/25431 (9 N. 1203/3 Haziran 1789).

⁶² BOA, C.AS, 116/5201 (Evasıt-ı M. 1204/30 Eylül/9 Ekim 1789).

⁶³ BOA, C.AS, 283/11752 (Evahir-i Ra. 1204/9-18 Kasım 1789).

⁶⁴ BOA, C.AS, 203/8740 (Evail-i S 1204/21-30 Ekim 1789).

⁶⁵ BOA, C.AS, 283/11752 (Evahir-i Ra. 1204/9-18 Kasım 1789).

⁶⁶ BOA, C.AS, 502/20978 (12 S. 1204/1 Kasım 1789).

⁶⁷ BOA, C.AS, 513/21418.

Çadırcızade Mehmed Ağa Tuna kaptanı yapılmıştı. Beş adet çete kayığı inşa ederek oyalanmadan Belgrad'a gitmesi emredildi. Ayrıca kendisine 10.000 kuruş gönderildi. Sofya Seraskeri Süleyman Feyzi Paşa'dan da işin takipçisi olması istendi⁶⁸.

Belgrad muhafazası için görevlendirilen Evladı Fatihan askeri Belgrad'a gelirken Morova ve Yagodina palankalarında ikamet etmişler, daha sonra Belgrad'a gelmişlerdi. Abdi Paşa'ya gönderilen emirde, bu askerlerin defterlere kayıtlarının yapılarak bilgilerinin İstanbul'a göndermesi istendi⁶⁹. Eski Ankara Mütessellimi Seyyid Elhac Abdullah'a 2.000 askerle Belgrad'a gitmesi hususunda emir gönderilmiş, o ise 1.000 asker tedarik edebilmişti. Kendisine verilen ikinci emirde, kapı halkıyla birlikte 1.000 asker daha toplayarak Belgrad'a gitmesi istendi⁷⁰.

Belgrad Kalesi ve civarındaki palankalarda görevli askerlerin mevacibleri de değişik kalemlerden sağlanmakta idi. Niğbolu kadısına gönderilen emirde, Belgrad muhafızlarının 1788 mevacip bedeli olan 29.999,5 kuruşun Niğbolu cizyesinden ödenmesi istendi⁷¹. Konuyla ilgili bir diğer emir ise Eflak Voyvodası Mavroyani'ye gönderildi. Voyvodadan, Özi ve Vidin kalelerindeki askerlerin yanı sıra Belgrad kalesi muhafızlarının mevaciblerini de Eflak cizyesinden ödemesi istendi⁷².

İaşe

Kale içindeki askerlerin tayinatları için 1786 yılında Rusçuk, Zıştovi ve Niğbolu iskeleleri ile bağlantılı kazalardan zahire temin edilmiş fakat vaktinde gelmemişti. 1787'de de aynı sorunun yaşanmaması için söz konusu kaza ve nahiye idarecilerine emirler gönderildi. Bu emirlerde, Belgrad Kalesi askerlerinin tayinatı için nakliye ve çuval bahası da dâhil olmak üzere bölge ahalisinin vergilerine takas olmak üzere unun beher kilesi (25,5 kg.) ellişer, arpanınki ise yirmişer akçeden hesaplanıp 1.517.530,5 kg. un, 760.244 kg. arpa satın alınıp görevlendirilen mübaşirden söz konusu iskeleler vasıtasıyla zahireyi Belgrad defterdarı Hüsni Yusuf Efendi'ye teslim etmesi istendi. Bunun dışında İstanbul'dan gönderilen 7.500 kuruş ile tüccardan mısır alındı⁷³.

Belgrad Kalesi'nde toplanan askerlerin iaşesi için civar sancak ve kazalardan, şehre çeşitli türden zahire sevkıyatı yapılmakta idi. En çok kullanılan yollardan ilki Sofya-Niş menzildir. Bu iki şehir ve civarlarındaki kaza ve köylerden toplanan zahire, Belgrad'a sevk edilmekte idi. İkinci güzergâh ise Tuna Nehri olmuştur. Tuna Nehri'nde özellikle iskelesi bulunan kazalar ve bunlarla bağlantılı kasaba ve köylerden toplanan zahire, gemilerle Belgrad'a sevk edilmekte idi. Bu iskelelerden Zıştovi, Niğbolu, Tırnova ve Rusçuk söz konusu zahire sevkıyatının yapıldığı başlıca şehirlerdi. İstanbul'dan kaza idarecilerine, 1788 yılı iaşesi için de söz konusu iskeleler ve bunlara bağlı yerleşim birimlerinden, bir önceki yılın mahsulünden olmak üzere 813.501 kg. un ile 327.802,5 kg. arpanın satın alınarak bir an önce Belgrad'a gönderilmesi emredildi⁷⁴. Durumu takip için gönderilen haberci, Belgrad ve Böğürdelen kalelerindeki askerlerin tayinatı için söz konusu zahirenin yüklenerek gönderildiğini İstanbul'a bildirdi⁷⁵.

⁶⁸ BOA, AE, SABH.I, 137/9226 (2 C. 1202/10 Mart 1788).

⁶⁹ BOA, C.AS, 902/38870 (29 L. 1202/2 Ağustos 1788).

⁷⁰ BOA, C.AS, 1173/52272 (27 S. 1202/8 Aralık 1787).

⁷¹ BOA, C.AS, 256/10659 (27 B. 1203/18 Nisan 1789).

⁷² BOA, C.AS, 893/38402 (12 S. 1202/23 Kasım 1787).

⁷³ BOA, C.AS, 481/20043 (6 M. 1201/30 Ekim 1786).

⁷⁴ BOA, C.AS, 1131/50204 (5 R. 1202/14 Ocak 1788); 929/40191, 920/39762; 921/39796.

⁷⁵ BOA, C.AS, 921/39796 (9 S. 1202/20 Kasım 1787)

Belgrad ve çevresindeki kale ve palankalarda görevli askerlerin iaşeleri bahsi geçtiği üzere, genelde civar şehir ve köylerden karşılanmakta idi. Kâfi gelmediği dönemlerde ise Eflak voyvodasına emir gönderilerek zahire temin etmesi istenirdi. Nitekim 1788 yılı için de öyle olmuştur. Belgrad'da un temin etmek zorlaştığından Voyvoda Mavroyani'ye gönderilen emirde, durum izah edilerek un tedarik etmesi istendi⁷⁶.

Avusturyalıların, Tuna sahiline yakın bazı beldelere hücum gayesinde olduğunun tespiti üzerine, Tuna Kaptanı Çadircızade Mehmed Ağa'ya gönderilen emirle, nehir üzerinde tedbir alması istendi. Belgrad'da askerlerin iaşesi için gönderilen zahire yeterli olmayıp her halükarda nehirden zahire naklinin yapılması gerekmekte idi. Kaptandan, elindeki açıklar, şayka ve çete kayıklarını toplayarak Vidin Seraskeri Hasan Paşa'nın emrine tahsis edip Belgrad'a zahire gönderilecek güzergâhın emniyetini sağlaması istendi. Aynı emrin suretleri Tuna Başbuğu Selim Paşa ve Vidin Seraskeri Hasan Paşa'ya da gönderildi⁷⁷. Serasker Abdi Paşa'ya gönderilen emirde ise kış mevsimi ile birlikte Tuna Nehri'nde devriye gezen ince donanma gemilerinin Belgrad önlerinde kışı geçirebilmesi için gerekli tedbirleri alması istendi⁷⁸.

Niş Mübayaacısı Mustafa Efendi'den, bundan önce Belgrad'a gönderilen 255.000 kg. un ve 255.000 kg. arpanın dışında, bu defa Belgrad Defterdarı Hüsnü Yusuf Efendi'ye teslim edilmek üzere 255.000 kg. un ve 510.000 kg. arpa göndermesi istendi⁷⁹. Mustafa Ağa, 500'e yakın araba ile Belgrad'a zahire gönderildiğini ifade etti. Nevrekob, Filibe, Razlık, Dubnice, Pazarcık ve Menlik gibi kazalardan ücreti peşinen verilmek üzere yük hayvanı kiralamak için İstanbul'dan 5.000 kuruş gönderildi⁸⁰.

Ordu Sofya sahrasına ulaştıktan sonra, 12 Mayıs-8 Haziran 1788 tarihleri arasında, gerek Edirneli Mehmed Efendi tarafından getirilen zahireden ve gerekse Kitabî Mahmud Efendi sorumluluğunda olan Sofya ambarından, Niş ve Belgrad'a zahire sevkiyatı yapıldı. Sevkiyatta, miri beygir, katır ve develerin yanı sıra, civar kazalardan toplanan araba ve beygirler kullanıldı. Yük hayvanları ve arabalar için 5.296,5 kuruş masraf yapıldı⁸¹. Niş Muhafızı Arslan Mehmed Paşa'ya gönderilen emirde, Belgrad muhafızlarına Niş'ten zahire sevkiyatında kullanılmak üzere, Sofya ve Niş kazalarına emirler gönderilerek araba temin edilmesinin istendiği, iki-üç yüz arabanın temin edildiği fakat kış gelmeden en az 3.000 arabaya ihtiyaç duyulacağı ifade ile kendisinin de bu hususta çaba sarf etmesi istendi⁸².

Arabaların temin edildiği merkezler⁸³

Merkez	Araba Sayısı
Edirne	49
Radomir	138
Samako	99
Ruşuk	79
Preznic	295
Berkofça	282
Şhirköy	140
Ihtıman	21

⁷⁶ BOA, C.MTZ, 7/335 (13 Ca.1202/20 Şubat 1788)

⁷⁷ BOA, A.DVN.MHM.d, 182, s. 174, hkm. 775 (Evasıt- N 1202/14-23 Haziran 1788).

⁷⁸ BOA, A.DVN.MHM.d, 185, s. 105, hkm 276 (Evasıt-ı M. 1203/11 Ekim 1788).

⁷⁹ BOA, C.AS, 493/20613 (13 M. 1202/25 Ekim 1787).

⁸⁰ BOA, SABH.I, 302/20262 (17 S. 1203/17 Kasım 1788).

⁸¹ BOA, D.MKF.d, 30944, s. 2 (7 N. 1202/11 Haziran 1788).

⁸² BOA, AE, SABH.I, 274/18432 (5 M. 1203/6 Ekim 1788).

⁸³ BOA, D.MKF.d, 30944, s. 3. (7 N. 1202/11 Haziran 1788).

Dubniçe	95
Pazarcık	55
Çirmen	39
Toplam	1.292

Yük Hayvanlarının temin edildiği merkezler⁸⁴

Merkez	Hayvan sayısı
Miri esteran(katır)	253
Köstendil (beygir)	343
İznebol (beygir)	499
Şehirköy (beygir)	208
Dubniçe (beygir)	75
İvranya (beygir)	517
İznebol (beygir)	57
Toplam	1.952

Aynı tarihlerde olan başka bir vesikada ise Rumeli ve Belgrad seraskeri Süleyman Feyzi Paşa tarafına 336.600 kg. un, 142.015,2 kg. peksimet, 784.839 kg. arpa gönderilmişti. Bunlar 1730 beygir, 583 deve ve 2.618 araba ile Sofya'dan gönderildiği ifade edilmektedir⁸⁵.

Belgrad'a sevkیات sadece Sofya ve Niş'le sınırlı kalmamakta civardaki kazalardan da doğrudan zahire nakli yapılmakta idi. Zira Paçova'dan da bir miktar buğday ve arpa 200 civarında araba ile Belgrad'a götürüldü. Bu kadar zahire yetmeyeceğinden Niş'ten de zahire götürülmesine ihtiyaç olmakla beraber orduda yeterli miktarda araba yoktu. Söz konusu arabaların bazılarının öküzü telef olmuş bazıları ise dağılmıştı⁸⁶. Vulçitrın idarecilerine gönderilen emirde, Sofya'dan Belgrad'a gönderilecek zahire için 200 beygir temin etmeleri istendi⁸⁷. Sofya'da bulunan Ruznamçe-i evvel Hasan Efendiye gönderilen emirde, Sofya'dan Belgrad'a zahire nakli için Priştine'den 650, Novaberde'den 600 ve Vulçitrın'dan 200 baş beygirin gelip gelmediğini İstanbul'a bildirmesi istendi⁸⁸. İstanbul'dan Sofya'ya kadar olan menzillerde zahire bulunmakla beraber Sofya'dan Belgrad'a kadar olanlarda bulunmamakta idi. Bu sorunun çözümlenmesi için reyanın vergilerine mukabil toplanacak zahirenin menzillerde, özellikle Niş'te depolanması emredildi⁸⁹.

Belgrad Muhafızı Osman Paşa, civar kazalardan 150 kadar araba toplamıştı fakat kış mevsimine bir ay kaldığından bu miktar kâfi gelemeyeceğinden, Serasker Abdi Paşa, Tuna iskelelerinden de Belgrad'a zahire sevkıyatı talebinde bulundu⁹⁰. Bu hususta özellikle Çernes boyarından, Eflak yakasından amele ve Çektirme gemileri temin etmesi istendi⁹¹. Tırnova voyvodası, 1788 senesine mahsuben Zıştovi, Rusçuk ve Niğbolu iskeleleri ile bağlantılı

⁸⁴ BOA, D.MKF.d, 30944, s. 3. (7 N. 1202/11 Haziran 1788); AE, SABH.I, 246/16388.

⁸⁵ BOA, C.AS, 924/39937 (6.R. 1202/15 Ocak 1788).

⁸⁶ BOA, C.AS, 22/989, (19 M. 1203/20 Ekim 1788). Osman Paşa'nın İstanbul'a yazdığı takrirde bazı çelişkiler mevcuttur. Öyle ki değirmenler zahire dolu denilmiş, bununla beraber üç değirmende çalıştırılan beygirler aklıktan telef olmuş. Madem değirmenler zahire dolu, arpa gelinceye değin beygirlerin ölmemesi için bir miktar buğday verilemez miydi Acaba? Ya da Osman Paşa arpa kıtlığına vurgu yapmak için birkaç beygirin aklıktan öldüğünü takirinde ifade etmiş olabilir.

⁸⁷ BOA, AE, SABH.I, 222/14651 (2 N. 1202/6 Haziran 1788).

⁸⁸ BOA, C. AS, 896/38560 (15 Za. 1202/17 Ağustos 1788).

⁸⁹ BOA, C.AS, 889/38239 (27 R. 1202/5 Şubat 1788).

⁹⁰ BOA, C.AS, 22/989 (16 M. 1203/17 Ekim 1788).

⁹¹ BOA, C.AS, 22/989 (19 M. 1203/20 Ekim 1788).

kazalardan Belgrad Kalesi muhafızlarının tayinatı için satın alınan zahireden 255.000 kilogramının bir kısmının kaleye ulaştığını kalan kısmının ise ulaştırılmaya çalışıldığı bildirdi⁹².

İstanbul'dan, Tuna Nehri yolu nehir üzerindeki iskelelerde mevcut olan zahirenin üstü açık gemilerle kaleye sevkinin sağlanması emredildi. Zahire Silistre, Rusçuk ve Niğbolu'dan gemilerle Vidin'e taşınacak, Vidin muhafızı gemilerin kira bedelini ödeyecek ve buradan Fethülislam'a, oradan da son olarak Belgrad'a taşınacaktı. Tuna Nehri'nde girdapların olduğu kesimlerde, zahire kıydan arabalara yüklenecek, girdaplı kısımlar bu şekilde aşılacaktı. Hali hazırda Belgrad değirmenleri zahire ile dolu olduğundan kışın darlık çekilmeyecekti. Diğer yandan Belgrad'da su değirmeni olmadığından birkaç beygir değirmeni bulunmakta idi. Beygirler, arpa olmadığından telef olmuş, bu sebeple un yapma imkânı da kalmamıştı. Muhafız Osman Paşa, öncelikle un ve arpa gönderilmesi talebinde bulundu. Tuna Nehri'nde zahire sevki için iskelesi bulunan belde idarecilerine ve ilgili yerlere gönderilen emirde, nehir boyunca ne kadar gemi, kayık varsa toplanması, yükleme ve boşaltma işlerini halledecek cerahor amelesi temin edilmesi istendi⁹³. Sofya'da bulunan zahireden Belgrad ve Vidin'e gönderilmek için bölgedeki civar kazalardan 500 deve, 1.500 araba ve 500 beygir toplanmıştı⁹⁴.

Elhac İsmail Ağa'nın topladığı 23.018,24 kg. un, 17.536 kg. buğday, 20.090,8 kg. arpa, 5.120 kg. pirinçle 271.566 kg. Peksimet Abdi Paşa'nın selam ağası Hüseyin Ağa ve Niş Mütesellimi Ali Ağa vasıtasıyla 110 arabaya yüklenerek Belgrad'a gönderildi⁹⁵. Yine İsmail Ağa tarafından toplanan zahire, Seyfeddin Paşa ve kethüdası Ali Paşa vasıtasıyla Belgrad'a sevk edildi. Yaklaşık olarak 148.272,6 kg. buğday, 5.287,6 kg. mısır, 25.386,2 kg. arpa, 4.288 kg. un çuvallara konularak arabalarla Niş'ten Belgrad'a gönderildi. Nakliyatta her bir araba onar kuruştan kiralandı⁹⁶. 1788 yılında Belgrad Kalesi'ne, beş ayda (Temmuz-Kasım) toplamda Niş'ten 2.870 adet araba, 583 deve, 1949 baş beygirle zahire ve peksimet gönderildi. Fakat ne arabalar ne de hayvanlardan bir tanesi bile geriye getirilmemişti. Görevliler de firar etmişti. Sofya'dan ise toplam 458.031 kg. un, 57.375 kg. buğday, 1.203.421,5 kg. arpa, 142.015,2 kg. peksimet gönderildi⁹⁷. Satın alınan zahire ve peksimet için toplamda 110 bin kuruş harcandı⁹⁸.

Sofya'ya zahire temini için gönderilen çukadara davar ücreti olarak 5.000 kuruş gönderilmişti. Bununla bölgeden her bir başı on kuruştan davar da temin edildi. Ayrıca çukadar, iki güne kadar Sofya'da toplanan 500 beygirle Belgrad'a un gönderileceğini de İstanbul'a bildirdi. Zahire satın alması için Niş'te bulunan Mustafa Ağa'ya gidecek olan üç yük 31 kese akçenin Edirne'de muhafaza edildiği ve kendisine iletileceği de İstanbul'a bildirildi⁹⁹.

Kaymakam Mustafa Ağa vasıtasıyla iki beşyüzbaşılırla birlikte 1.000 piyade askeri, beraberlerinde Sofya'dan Belgrad'a 417 beygirle 37.427,2 kg. un götürdüler. Ancak beşyüzbaşılardan Mustafa Bey'in beraberinde olan Kadioğlu adlı bölükbaşı, kendisine bağlı 150 askerle birlikte firar etmişti¹⁰⁰.

Belgrad Muhafızı Osman Paşa, kaledeki cebeci, topçu ve arabacılarının mevaciblerinin verilmesi arzında bulundu. Ayrıca Osman Paşa, zahire kıtlığı başladığı için piyadelere tayinat verilemediğinden, bunların firar ettiğini söyleyerek kaleye zahire ve asker gönderilmesini

⁹² BOA, C.AS, 834/35554 (24 Ra. 1202/3 Ocak 1788); 927/40082.

⁹³ BOA, C.AS, 22/989, (19 M. 1203/20 Ekim 1788).

⁹⁴ BOA, C.AS, 178/7733 (23 B. 1203/19 Nisan 1789).

⁹⁵ BOA, D.MKF.d, 30940, s. 2-3. (3 B. 1202/9 Nisan 1788).

⁹⁶ BOA, D.MKF.d, 30940, s. 6 (17 L. 1202/21 Temmuz 1788).

⁹⁷ BOA, AE.SABH.I, 292/19631 (15 S. 1203/15 Kasım 1788); C.AS, 924/39937.

⁹⁸ BOA, AE.SABH.I, 292/19634 (9. S. 1203/9 Kasım 1788); C.AS, 652/27432; HAT, 18/791.

⁹⁹ BOA, AE, SABH.I, 275/18470 (9 Ra. 1203/8Aralık 1788).

¹⁰⁰ BOA, C.AS, 113/5072 (21 N. 1203/15 Haziran 1789).

istedi. Bunun üzerine İstanbul'dan paşaya verilen cevapta, kale defterdarlığına getirilen Samakolu Mehmed Emin Ağa ile Belgrad'a büyük oranda para gönderileceği, Niş ve havalisi zahiresinin Belgrad için tahsis olunduğu ve Belgrad'a gönderilmeye başlandığı ifade edildi¹⁰¹. Serasker Abdi Paşa'ya gönderilen emirde, Belgrad ve civarından toplanan vergilerden 15.000 kuruşunu tahsil ederek Belgrad Defterdarı Mehmed Emin Bey'e oyalanmaksızın göndermesi istendi¹⁰². Kalede bulunan topçu askerlerinin tayinatı için her birine bir çift ekmek, her bir altı askere bir vukıyye et verilmesi için emir çıkarıldı¹⁰³. Serasker Abdi Paşa, Köstendil'de bulunan 2.550.000 kilogramın üzerinde İstanbulî zahirenin satın alınarak Belgrad'a ulaştırılması için mübaşir tayin etti¹⁰⁴.

Belgrad Kalesi çevresinde sekiz adet palanka bulunmakta ve bunların idaresi Belgrad'dan yapılmakta, muhafazalarında yer alan askerlerin mevacib, tayinat vs. işlemleri de yine Belgrad muhafızı vasıtası ile İstanbul'a iletilmekte idi¹⁰⁵. Söz konusu görevli askerlerin tayinatı için de civar şehirlerden gıda ürünleri temin edilmekte idi. Bu maksatla Sofya'da pişirilen peksimetten 282.000 kg. Ahmet Bey vasıtasıyla Belgrad'a gönderildi. Bu peksimetten 225.600 kilogramı Belgrad Kalesi için, 56.400 kilogramı ise Morava Köprüsü istihkâmlarında görevli askerler için tahsis edildi. Her bir 56.4 kg. için 120 akçe taşıma ücreti verilmek suretiyle araba kiralandı. Sofya'dan Fethülislam'a gönderilecek zahire nakil ücreti olarak da her bir 56.4 kg. için 150 akçeden anlaşma sağlandı. Toplamda 10.000 kuruşu bulan meblağ arabacılara teslim edildi¹⁰⁶. Vidin ve Belgrad muhafızlarının tayinatlarını taşımak üzere Sofya'dan zahirenin nakli için yakın civardan toplam 1.500 araba kiralandı¹⁰⁷. Belgrad'a gidiş dönüşte hayvanların ve sürücülerinin mal ve can emniyetinin de sağlanması için emir yazıldı¹⁰⁸.

Belgrad Seraskeri Abdi Paşa, kale muhafazasında yer alan askerlere tayinat bedelinin yarısı kadar peksimet ve akçe verildiğini, ordudan gönderilen 10.000 kuruşun da yetmediğini, askeri ancak on-on beş gün idare edecek zahire kaldığını belirterek çok miktarda paraya ihtiyaç duyulduğunu ifade etti. Baş muhasebenden yapılan sorgulamada Abdi Paşa'ya 1788 yılı içerisinde toplam 15.000 kuruş gönderildiği tespit edildikten sonra Varnalızade'nin muhalefatından verilmek üzere 5.000 kuruş daha gönderilmeye karar verildi¹⁰⁹. Daha sonra Abdi Paşa'ya nüzül eminine verilmek üzere 25,5 kese akçe gönderildi¹¹⁰.

Mühimmat

Karlofça Antlaşması (1699) sonucu Avusturya tehdidine daha açık olan, yukarıda da belirtildiği üzere bu ülke ile birkaç kez el değiştiren Belgrad'ın tahkimi, Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarının müdafaası açısından kilit önem arz etmekte idi. Şayet yeniden Belgrad işgale uğrarsa Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları, ikinci aşamada ise payitahtının güvenliği büyük tehdit altına girecekti. Kaleye asker ve zahire sevkiyatının yanı sıra mühimmat ve cephaneye de gönderilmekte idi. Nitekim Osman Paşa talebine binaen kaleye 2.000 adet 1,5 kıyyelik Frengî Şali hartuç, 500 adet mahitab, 22.500 adet teneke falya, 20 adet demir kollu sürat tomarı, 10 adet hartuç çantası, 2 adet büyük hartuç sandığı, 4 adet mühimmat sandığı gibi

¹⁰¹ BOA, C.AS, 912/39374 (3 C. 1203/1 Mart 1789).

¹⁰² BOA, C.AS, 918/39685 (18 Ş. 1203/14 Mayıs 1789).

¹⁰³ BOA, C.AS, 1109/49103 (19 N. 1203/13 Haziran 1789).

¹⁰⁴ BOA, C.ML, 497/20175 (2 Z. 1203/24 Ağustos 1789).

¹⁰⁵ BOA, C.AS, 809/34349 (17 M. 1204/7 Ekim 1789).

¹⁰⁶ BOA, AE, SABH.I, 25/1982, (15 N. 1203/9 Haziran 1789).

¹⁰⁷ BOA, C.AS, 850/36345 (16 N. 1203/10 Haziran 1789).

¹⁰⁸ BOA, C.AS, 726/30467 (17 S. 1203/17 Kasım 1788).

¹⁰⁹ BOA, C.AS, 354/14685 (15 Ca. 1203/11 Şubat 1789).

¹¹⁰ BOA, C.AS, 1111/49196 (25 M. 1204/15 Ekim 1789).

levazımat sevk edildi¹¹¹. Daha sonra yine kalede bulunan 42 adet top için gerekli mühimmat tedarik edildi¹¹². Sofya ve Vidin cephanelerinde tutulan mühimmattan, Belgrad Kalesi'ne 33.840 kg. siyah barut ile 8.149,8 kg. külçe kurşun; Vidin Kalesi'ne ise 45.289,2 kg. siyah barut gönderildi¹¹³. Bir ay zarfında yine kale için, başlıca 11.280 kg. barut, 2.560 kg. çubuk kurşun, 3.102 kg. ham demir, kundak ve levazımatıyla birlikte 14 karışık iki adet top temin edildi¹¹⁴.

Belgrad ve Niş'e, Selanik Baruthanesi'nden barut götürmek üzere iki çorbacı tayin edildi. Bunlara harcırah olarak her birine 150'er kuruşla birlikte 56,4'er kg. peksimet verildi¹¹⁵. Selanik mütesellimi Seyyid Mustafa Ağa vasıtası ile 76.596,3 kg. barut, Selanik Baruthanesi'nden Belgrad'a gönderildi. Önceden kalede mevcut olan barutla birlikte 1787 yılında kalede toplam 446.885,4 kg. barut oldu. Niş Kalesi'nde ise 116.578,8 kg. barut mevcuttu¹¹⁶.

Belgrad kalesi için 2.000 adet Frengi şali hartuç, 500 mahitab, 2.000 teneke falya, 20 adet demir kollu sürat tomarı, 10 adet hartuç çantası, 2.000 adet ağaç palastor, 2 adet hartuç sandığı, 4 adet çeşitli mühimmat sandığı, 2 adet boş çuval gönderildi¹¹⁷. Kaleye mühimmatın yanı sıra çeşitli türden toplar da gönderilmekte idi. Bu bağlamda Belgrad'a 1,5 kıyye çapında 10, 1 kıyye çapında 14 sürat topu; 1 kıyye çapında 6, yarım kıyye çapında 2 adet Şâhi top; 18 kıyye çapında 7, 14 kıyye çapında 1 havan topu; 15 cephane arabası gönderildi. Bunlardan bazıları Niş, Morova Köprüsü ve Pasarofça'ya yerleştirildi¹¹⁸. Belgrad Seraskeri Abdi Paşa'nın dairesi halkı için de 30 adet sekban çergesi, 20 adet çadır ve 25 adet açık çeşme gönderildi¹¹⁹.

Kalenin İşgali

Kale idarecileri tarafından Belgrad'da asker ve zahire kıtlığı olduğu ifade edilmişti. Avusturyalılar 100 bin askerle Belgrad karşısına kadar gelerek Zemun denen yerde ordugâh kurmuşlardı. İstanbul'dan kale muhafazasında yer alan askerlerin gecikmiş mevaciclerinin ödenmesi talep edildi¹²⁰. Bölgeye gönderilen casuslar vasıtasıyla da Avusturya ordusu hakkında bilgi edinilmekte idi. Alaiyeli Molla Hüseyin ve Alaiyeli Seyyid Mustafa'nın getirdikleri istihbari bilgiye göre, Zemun'dan yukarı çıkıldığında tepede Avusturya ordusuna ait 60 top ve cephane arabası vardı. Bölgede askeri yığınak olup sevkîyat da devam ediyordu. Serasker Abdi Paşa, Avusturyalı kumandana mektup göndererek durumu sorguladığında general, Osmanlı Devleti'nin ani baskın ihtimaline karşı tedbir aldıklarını söylemişti. Abdi Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin sulhe bağlı olduğunu vurgulayarak Avusturya hakkında böyle fikirlerinin olmadığını ifade etmesiyle, general görünürdeki 100 askeri çekerek savaş hilesi yapmıştı¹²¹. Abdi Paşa Niş'e geçerek burada zahire işleriyle meşgul oluyor, konuyla ilgili İstanbul'u bilgilendiriyordu¹²². Abdi Paşa'ya İstanbul'dan gönderilen emirde, kendisinden defalarca

¹¹¹ BOA, AE. SABH. I, 36/2698 (6 S. 1202/17 Kasım 1787).

¹¹² BOA, C.AS, 178/7733 (23 B. 1203/19 Nisan 1789).

¹¹³ BOA, C.AS, 912/39357 (10 C. 1203/8 Mart 1789); 1059/46578.

¹¹⁴ BOA, MAD.d, 3365, s. 27, 81, (7 Ş. 1203/3 Mayıs 1789).

¹¹⁵ BOA, C.AS, 23/1008 (22 M. 1202/3 Kasım 1787).

¹¹⁶ BOA, C.AS, 338/14035 (25 S. 1202/6 Aralık 1787).

¹¹⁷ BOA, AE.SABH.I, 294/19717 (6 Ş. 1202/10 Temmuz 1788).

¹¹⁸ BOA, C.AS, 909/39247 (18 Ca. 1203/14 Şubat 1789).

¹¹⁹ BOA, C.AS, 157/6945 (4 M. 1204/24 Eylül 1789).

¹²⁰ BOA, C.AS, 726/30436 (18 N. 1202/22 Haziran 1788).

¹²¹ BOA, AE, SABH. I, 18/1537. Zinkeisen'de ise Avusturyalı generalin, Belgrad valisinin Macaristan'a saldırmaya niyetlendiğinin öğrenilmesi üzerine Avusturya'nın küçük bir gözlemci birlik yerleştirdiğini ifade ederek konuyu geçiştirdiği ifade edilmektedir: John Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (1453-1574)*, C. II, (Çev. Nilüfer Epçeli),(Yeditepe yay.), İstanbul 2011, s 440.

¹²² BOA, C.AS, 1054/46322 (13 L 1203/7 Temmuz 1789).

oyalıktan Belgrad'a gitmesi istendiği halde hala gitmediği, Belgrad işgale uğrarsa halinin ne olacağını düşünmesi istendi¹²³.

Belgrad Kalesi'ne Avusturya'nın saldırması kaçınılmaz olduğundan civar sancak ve kazalara gönderilen emirde, yedi yaş üstü eli silah tutan erkeklerin seferber edilmesi emredildi¹²⁴. Kaleyi Osman Paşa savunmakta idi. Diğer yandan Avusturyalı General Lodon (Laudon), 11 Eylül 1789 tarihinde birkaç yerden köprüler inşa ederek kalabalık bir ordu ve beraberinde bulunan toplarla birlikte Belgrad Kalesi'ni muhasara etti¹²⁵. Avrupa'daki siyasi gelişmeler neticesinde II. Jozef'in barış yapmaya zorlanması, muhtemel bir anlaşma öncesi elini güçlendirmek isteyen Avusturya'yı bir an önce Belgrad'ı muhasaraya zorlamıştı. Avusturya, 30 Eylül'de ise şehrin varoşlarına kadar girmişti.¹²⁶

Bunun üzerine Arnavutluk ve Rumeli'de belde ve kasaba yöneticilerine İstanbul'dan gönderilen emirle, Rumeli seraskerinin emrine külliyetli asker göndermeleri, emre riayet etmedikleri takdirde cezalandırılacakları bildirildi¹²⁷. Serasker Abdi Paşa, Avusturya saldırıları ve gelişmeler hakkında İstanbul'a bilgi aktarmakta idi. Buna göre Avusturyalı general kaleye üç defa hücum etmiş daha sonra top menzilinün gerisine çekilmişti. Abdi Paşa çarhacılarını düşman üzerine göndermiş 9 Avusturya askeri komutanlarıyla birlikte öldürülmüş diğerleri ise kaçmışlardı. Bu durum karşısında Avusturyalı generalin sinirden şapkasını yere vurduğunu ifade etmiştir. Devamında ise Abdi Paşa, kaleye askeri takviyede bulunulmazsa durumun müşkül olacağını ifade etmiştir. Paşa, Belgrad'a yakın kazalardan toplanan askerlerin ordu kışlağı olan Rusçuk'a gönderilmesi yerine Belgrad Kalesi'ne gönderilmelerini talep etti¹²⁸.

Kale muhafızları 20 gün boyunca muhasaraya direnmiş karşı tarafa da büyük zayıflık vermişti. Avusturyalıların şiddetli top ve humbara atışları neticesinde kale savunması zayıflamış birçok gedikler açılmış ve müdafiler büyük kayıp vermişti. Birkaç aydır Morava Köprüsü'nde bulunan Belgrad seraskeri Abdi Paşa tarafından da beklenen yardım gelmemişti. Vaziyet bu şekilde iken Avusturyalılardan kalenin teslim edilmesi için teklif geldi. Önerilen şartlar kabul edilerek anlaşma gereğince kale ahalisinin Tuna Nehri yolu ile Fethüislam civarında bulunan Tekke'ye sevk edilmesine karar verildi¹²⁹. Morava Köprüsünde bulunan Vezir Abdi Paşa tarafından görevlendirilen İskenderiyeli Mahmud Paşa tarafından kaleye yardım için hazırlıklara başlanmış beş-altı gün içerisinde yardımın yetişmesi planlanmışken, Belgrad Muhafızı Osman Paşa'nın kaleyi teslim etmesi, Enverî tarafından hıyanet olarak değerlendirilmiştir. Kaleyi muhasara edenler sadece Avusturya birlikleri değil yerli Sırp'lar da onlara destek olmuştu. Osman Paşa kaleyi teslim ettikten sonra ömrü fazla sürmemiş Vidin yolunda hayatını kaybetmiş cenazesi o bölgeye defnedilmişti¹³⁰. Kalenin Avusturyalıların tesliminden sonra bazı söylentilere göre kalede, ahaliye yetecek altı aylık zahire bulunduğu, eğer on gün daha sabredilmiş olursa idi Abdi Paşa ve İşkodralı Mahmud Paşa'nın yardımıyla kale muhasaradan kurtulabilecekti. Serasker Abdi Paşa'nın Belgrad'da kışlamayıp Morava'da beklemesi, Avusturya ordusunun Belgrad karşısında mevzilenmesine cesaret vermiş, ordusunu

¹²³ BOA, C.AS, 1040/45675 (Evahir-i Za. 1203/12-21 Ağustos 1789).

¹²⁴ BOA, C.AS, 786/33297 (Gurre-i Ra. 1204/19 Kasım 1789).

¹²⁵ Bayram, s. 642-643.

¹²⁶ Aslantaş, 50.

¹²⁷ Bayram, 643.

¹²⁸ BOA, C.AS, 510/21298 (11 M.1204/1 Ekim 1789). Burada Abdi Paşa'nın, düşman üzerine gönderdiği çarhacı ve beraberindeki birliklerle Avusturyalı askerlerle yaptığı çatışmayı sanki Türk ordusunun meydan muharebesi kazanmış edasıyla durumu İstanbul'a nakletmesi ilginçtir. Oysa sorumluluğu üstlenip muhasaradan önce Belgrad Kalesi'ne giderek burada ikamet ve Avusturyalılarla mücadele etmiş olsa, daha sonraki süreçte yaşanan işgal büyük ihtimalle gerçekleşmeyebilirdi.

¹²⁹ Bayram, s. 642-643.

¹³⁰ Bayram, 643-644.

takviye etmişti. Abdi Paşa, askersizlik ve arabasızlık yüzünden Morova Köprüsü'nden ileri hareket edemeyip Belgrad'a gidemediğini ifade etse de civar kazalardan araba toplamak üzere para takviyesi gördüğü de aşikârdır.¹³¹ Zira Abdi Paşa'ya ordu hazinesinden 25.000 kuruş gönderilmişti¹³². Beraberinde Rumeli'den 10.000 civarında asker bulunmakta idi. Ahmet Cevdet Paşa eserinde, Abdi Paşa'nın Belgrad'a gitmekte üşengeç davrandığını, harekete geçmesi için birçok defa İstanbul'dan azar dolu emirler gönderildiğini ifade eder. Osmanlı vesikalarından ulaştığımız bilgiler de Ahmet Cevdet'in yorumunu doğrular mahiyettedir. Nitekim Serasker atanan Abdi Paşa'nın, hala görev yerine gitmemesi üzerine, İstanbul'dan kendisine gönderilen emirde, Avusturya'nın her an Belgrad'a saldıracağı muhakkak olduğundan, kendisinin gidip tedbir alması gerekirken hala oyalandığı ifade edilerek, bir an önce Belgrad'a gidip Vidin Seraskeri Yusuf Paşa ile de haberleşerek Avusturya ordusu üzerine gitmesi emredildi¹³³. Avusturya, Belgrad Kalesi karşısında Tuna ve Sava nehirleri kıyılarında mevzilenmiş her an saldırı kaçınılmaz olmuşken Abdi Paşa Belgrad'a gitmektense Böğürdelen'e gitmek istemiş bu ise İstanbul'un şiddetli tepkisine yol açmıştı. Paşadan aklını başına devşirmesi, şayet kale işgal edilirse kendi sonunun ne olacağını düşünmesi istendi¹³⁴. Vasıf Efendi de kalede yeterince asker ve zahire olmasına rağmen Belgrad'ın işgalinin Abdi Paşa'nın ihaneti neticesinde olduğunu iddia eder. Ahmed Cevdet, Kaleyı savunan yamakların da muhasaraya tahammül edemeyip mallarını kurtarma derdine düşerek kalenin teslim edilmesine taraftar olduklarını ifade eder. Abdi Paşa, kaleyi teslim eden Osman Paşa'nın idam edilmesi için Vidin Seraskeri Yusuf Paşa'ya emir göndermişti. Cevdet Paşa bu durumu *garabet* olarak nitelendirir¹³⁵. Belgrad Muhafızı Osman Paşa da, Avusturyalı General Lodon ve ordusu tam teçhiz, top ve humbaralarla Belgrad Kalesi karşısında mevzilenmişken, Serasker Abdi Paşa'nın Belgrad Kalesi'ne gelmeyerek onun beyhude oyalanmasını eleştirmektedir. Kendisi de kale halkının can güvenliğini temini ile 7 Ekim 1789'da kaleyi Avusturya'ya teslim etmeye karar vermiştir¹³⁶.

Avusturyalı general, Tuna Nehri'nde temin edilecek büyüklü küçüklü gemi ve kayıkların kale halkını güven içinde Tekke Palankası'na nakil etmeyi taahhüt etmişti. Kale halkını taşıyacak olan Avusturyalıların can güvenliği için dört kişi de rehin bırakıldı¹³⁷. Belgrad Kalesi'nin Avusturyalılara teslim edilmesi için bazı askerler diğerlerini de etkilemişti. Bu

¹³¹ Ahmet Cevdet, Tarih-i Cevdet, C. IV, (Matbaa-yı Osmaniye), Dersaadet 1309, s. 333. (Bilindiği üzere Ahmed Cevdet, zikrolunan eserini kendinden önceki vakantüvis ve tarihçilerden vücuda getirmiş olsa da dönemin arşiv vesikalarına da başvurması ve kaleme aldığı hususlarda yaptığı tespit ve yorumları, eserine değer katmıştır).

¹³² BOA, C.AS, 917/39633 (29 B. 1203/25 Nisan 1789).

¹³³ BOA, C.AS, 291/12084 (Evasıt-ı Z 1203/2-11 Ağustos 1789).

¹³⁴ BOA, C.AS, 283/11752 (Evahir-i Ra. 1204/9-18 Kasım 1789).

¹³⁵ Cevdet, *a.g.e.*, s. 334,336. Ahmed Cevdet Paşa Abdi Paşa hakkında da genel malumatta bulunmuştur: Abdi Paşa, kabri Hotin'de bulunan Koca Abdi Paşa'nın oğlu olup, I. Mahmud devrinde Belgrad seferlerinde çarhacı olan Sarhoş Ali Paşa'nın oğludur. Babasının ölümü ile birlikte Enderun'a giren Abdi, Hasodaya dahil olmuştu. Saraya askeri konularda kendini yetiştirmiş olduğu intibainı veren Abdi, memuriyetle Köstendil'e görevlendirildi. Belgrad'daki isyanı bastırdıktan sonra kendisine paşalık rütbesi verilmiştir. Daha sonra pek çok eyalette seraskerlik gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Nefsine düşkün olarak tabir edilen Abdi Paşa, her nerede görev yaptı ise (Halep, Antep, Kilis gibi) oranın halkını perişan etmiş, Anadolu ve Rumeli'de birçok insanın hakkını gasp etmiştir. Kendisine vezir denmesinin bile güç olduğu Abdi Paşa, adam yokluğundan, iktidara hoş görünmüştü. Devlete hayırlı bir hizmeti olmayan Abdi Paşa, birkaç kez ortadan kaldırılmaya çalışılmışsa da servetini kullanarak kendini kurtarabilmişti. Belgrad'ın işgalinden sonra Silistre muhafızı olarak atanmış, birkaç ay oyalandıktan sonra paşanın mal varlığına el konulmuş, büyük oranda nakit para ve emlakı devlete geçmiştir. (Cevdet, *a.g.e.*, C. IV, s. 337,338).

¹³⁶ BOA, HAT, 23/1112 (21 M 1204/11 Ekim 1789).

¹³⁷ BOA, HAT, 23/1112 (21 M 1204/11 Ekim 1789).

konuyla ilgili tedbir almadığı, ihmali buluşu gerekçesi ile Belgrad kadısı İshakzade Mehmed Emin Efendi Bursa'ya sürgüne gönderildi¹³⁸.

Köstendil ve Üsküb kadıları ve ileri gelenlerine gönderilen emirde, Belgrad Kalesi Avusturya işgaline uğradığından, Niş ve Sofya civarındaki Osmanlı reayasının Avusturya tarafından işgal ve tahribine karşı, reyanın korunması için o tarafa bir vezir gönderilinceye dek halkı korumaları ve tedbir almaları istendi¹³⁹.

Şumnu sahrasına çekilirken orduya, Rusların Akkerman'ı, Avusturya'nın ise Belgard'ı işgal ettiği haberi ulaşmıştı. İbrail ahalsinin çoğu da ailelerini nehri geçirmek bahanesiyle Tuna'nın diğer tarafına geçerek kale muhafazasını bırakmıştı. Avusturya askerlerinin Semendire ve Fethülislam'a dahi girmiş oldukları haberi geldi. Osmanlı ordusunun Boze bozgununa maruz kalması, Eflak Voyvadası Mavroyani'yi de müşkül durumda bırakmış, askerleri arasında tefrika baş göstermişti. Eflak'ta karışıklık çıkması Türk ordusunun durumunu derinden etkileyecekti. Çünkü Rumeli'deki ordu iaşesinin, araba ve levazımının büyük kısmı buradan karşılanmakta idi. Mavroyani, Askerlerden bazılarını makam mertebe vererek kontrol altına almışsa da, vaziyet kötüye gittiğinden Tuna Nehri'nin karşı yakasına geçmek zorunda kalmıştı. Diğer yandan Akkerman Kalesi de Osmanlı askerlerinin direktmesi neticesinde Muhafız Teyfur Paşa tarafından Ruslara teslim edilmişti¹⁴⁰.

Belgrad'ın düşmesi civar şehir ve kasabalarda da derin endişeye yol açtı. Sofya yakınlarındaki Şehirköy kazası ileri gelenleri İstanbul'a, Belgrad'ın işgaliyle birlikte Niş Kalesi'nin de düşeceğinin aşikâr olduğunu ifade ile kasabalarında 270 Müslüman bulunmasına karşın 10.000'den fazla reaya bulunduğunu beyan ettiler. İki yıldır orduya ikmal desteği sağladıklarını ifade ile şayet Niş Kalesi de işgale uğrarsa aileleriyle birlikte perişan olacakları ve esir düşeceklerini beyan ettiler. Devamında ise acilen Niş'e külliyetli asker takviyesi yapılmasını istediler¹⁴¹. Belgrad'ın işgali sonrası, Semendire, Fethülislam ve Adakale de Avusturya işgaline uğradı¹⁴².

Avusturya'ya kaleyi terk eden ve Vidin'e gittikten altı gün sonra vefat eden Osman Paşa'nın emval ve eşyaları Vidin Seraskeri Yusuf Paşa ve Vidin Muhafızı Şerif Hasan Paşa vasıtasıyla Vidin cephanesine yerleştirildi¹⁴³. Sahip oldukları arasında üç kölesi ile sekiz baş cevâr (hizmetçi kız) da bulunmakta idi¹⁴⁴. Osman Paşa'ya ait nakit olmadığı gibi esnaf ve tüccara da borcunun olduğu ortaya çıktı¹⁴⁵. Diğer yandan Osman Paşanın Niş Mutesellimi Görice Ali Bey'den 6.000 kuruş alacağına olduğu tespit edilerek bunun tahsil edilip orduya aktarılması için emir gönderildi¹⁴⁶. Osman Paşa'nın Kapı Kethüdası Ahmed Ağa, paşanın kendisine 51.290 kuruş borcunun olduğunu belirterek muhalefatının kendisine verilmesini arz etti¹⁴⁷. Belgrad işgali sonrası Abdi Paşa ise hemen cezalandırılmamış, 1790'da Silistre muhafızı olarak görevine devam etmiştir¹⁴⁸.

Osmanlı ordusu, gerek Rus cephesinde gerekse Avusturya cephesinde art arda gelen mağlubiyetler yaşamıştı. Kafkasya'da, Özi'de Ruslara karşı tutunamayan Türk ordusu, birleşik

¹³⁸ BOA, C.ADL, 09/575 (15 Ca. 1204).

¹³⁹ BOA, C.AS, 494/20630.

¹⁴⁰ Cevdet, *a.g.e.*, C. IV, s. 332.

¹⁴¹ BOA, C.AS, 33/1528 (3 S. 1204/4 Kasım 1789).

¹⁴² Cevdet, *a.g.e.*, C. IV, s. 338.

¹⁴³ BOA, C.ADL, 91/5479 (23 S. 1204).

¹⁴⁴ BOA, C.ADL, 91/5479, lef 4 (17 Ra. 1204).

¹⁴⁵ BOA, C.ML, 47/2162 (9 Ca. 1204/25 Ocak 1790).

¹⁴⁶ BOA, C.ML, 774/31560 (13 C. 1204/28 Şubat 1790).

¹⁴⁷ BOA, C.AS, 357/14774 (16 R. 1204/4 Aralık 1789).

¹⁴⁸ BOA, C.AS, 1209/54191 (11 C. 1204/26 Şubat 1790).

Rus-Avusturya orduları karşısında da Kalas ve Fokşan'da mağlubiyetten kurtulamamıştı. Devamında yaşadığı Boze Bozgunu ise Osmanlı Devleti'nin zafer umutlarını suya düşürmüştü. Cephelerde peşi sıra mağlubiyetler alınırken Osmanlı Devleti Avrupa'da ittifak arayışlarına girmiş bu hususta kendisine en sıcak yaklaşan Prusya olmuştu. Çünkü Prusya da Avusturya'nın Almanya politikalarından oldukça rahatsızdı. Osmanlı Devleti ile Prusya arasında ittifak antlaşması yapıldı. Buna göre eğer Avusturya Osmanlı Devleti ile barış yapmazsa Prusya 1790 baharında Avusturya'ya savaş ilan edecekti¹⁴⁹. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin düşmanları, Tuna'yı geçerek işgalde bulunurlarsa Prusya bunu reddedecek ve tazminine kefil olacaktı¹⁵⁰. İmparator Josef ve onun ölümüyle yerine geçen Leopold da Belgrad'ın Osmanlı Devleti'ne iadesine hazır¹⁵¹. Avrupa'dan özellikle Prusya'dan gelen baskılar neticesinde Avusturya, Osmanlı Devleti ile barış masasına oturdu. Yapılan uzun müzakereler neticesinde her iki ülke arasında Zıştovi Antlaşması yapıldı (4 Ağustos 1791). Avusturya, İrşova dışında işgal ettiği tüm Osmanlı topraklarından vazgeçiyordu¹⁵². Dolayısıyla Belgrad Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı Rusya'dan kurtarmak maksadıyla bu ülkeye karşı başladığı seferde karşısında Avusturya'yı da bulacaktı. Her iki cephede birden savaşmak zorunda kalan Osmanlı, yapmış olduğu muharebelerde ağır mağlubiyetler almaktan kendini kurtaramamıştı. Kafkasya, Karadeniz, Turla ve Tuna boylarında gerek birebir yapılan muharebeler, gerekse müşterek Rus-Avusturya ittifak ordularına karşı yapılan muharebeler büyük oranda Osmanlı hezimetini neticelenecekti. Osmanlı Devleti, askeri işeden yoksun ya da mühimmatsız bıraktığı için mi, ordularına ya da stratejik, müstahkem mevkilere/kalelere komutanlar atamadığı için mi oldu bunlar? İncelemeye çalıştığımız Belgrad Kalesi'nin işgali konusunda özellikle Belgrad'a yapılan serdar, asker, işe, mühimmat vb. atama ve sevkiyatlarını ayrıntıları ile vermeye çalıştık. Maksadımız İstanbul hükümetinin bölgeden gelen taleplere vermiş olduğu tepkiyi ortaya koymak, bunun ne derece gerçekleştiğini saptamaya çalışmaktı. Bulgularımızdan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, gerek Rus cephesinde gerekse Avusturya cephesinde kendisinden yapılan talepleri olabildiğince karşılamaya çalışmıştır.

Bölgeden gelen istihbarî raporları, ya da kamu görevlilerinin İstanbul'a döndüklerinde vermiş olduğu raporları titizlikle dikkate alarak konuyla ilgili tedbirler alınmaya çalışılmakta idi. Metin içerisinde de ele alındığı üzere Belgrad Kalesi eski defterdarı Yusuf Hüsni Efendi, sonradan olabilecekleri görmüşçesine olağanüstü tespitlerde bulunmuştu. Osmanlı Devleti'nin icraatına baktığımızda, Yusuf Hüsni Efendi'nin tavsiyelerini ehemmiyetle dikkate aldığı, bölgeye büyük oranda asker, zahire ve mühimmat sevk ettiği, Belgrad dâhil civar kalelere seraskerler ve vezirler atadığı malumdur. Dolayısıyla devlet, bu hususta üzerine düşeni elinden geldiği oranda yapmaya çalışmıştır. Fakat hesap edemediği en önemli husus ise *liyakat* olmuştur. "kaht-ı rical"ın en bariz şekilde vücut bulduğu dönemde, Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyılın son çeyreğinde girişmiş olduğu savaşlar, bu gerçekle yüzleşmesine sebep olmuştur.

Bölgeye atanan serdarlar adeta birbiriyle yarışırçasına kaleleri Avusturyalılara teslim etmişler, savaşmaktan bihaber asker hüviyetindeki kalabalık grup ise adeta firar etmeyi kendine meziyet edinmiş durumda idi. Aşağı yukarı tüm cephelerde durum aynı idi. Rumeli'de

¹⁴⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara 1999, s. 18.

¹⁵⁰ Cevdet, *a.g.e.*, s. 338, 339.

¹⁵¹ Kemal Beydilli, "Zıştovi Antlaşması", *TDVİA*, İstanbul 2013, C. 44, s. 467.

¹⁵² Ali Osman Çınar, Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarihi (Tarih-i Edip)*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Türk Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1999, s. 213; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara 1999, s. 19.

dominonun başlangıç noktası Belgrad; Karadeniz'in kuzeyinde ise Özi olmuş, bu iki kalenin düşmesi ile birlikte zincirleme reaksiyonla en önemli kale ve merkezler ardı ardına çoğunlukla mukavemetsiz teslim olmuştur. Bu kalelerden sadece biri istisnadır o da İbrail Kalesi¹⁵³.

Devlet idaresi de, *bir zamanlar din gayretiyle ocakların namusunu koruyarak fetihlerde bulunan askerin artık savaşmadığını, firar ettiğini, yol izan bilmez yağmacı olan bu güruhla sefere çıkmanın hata olduğunu* idrak etmişti¹⁵⁴.

Belgrad Kalesi'nin Avusturya işgaline uğraması da, hem serdar ve seraskerlerin hem de askerin gayretsizliği neticesinde olmuştur. Serasker Abdi Paşa'nın, Belgrad Muhafızı Osman Paşa'yı idam etmesi için Vidin seraskerine emir göndermesi, Ahmet Cevdet'in tabiri ile "garabet" idi. Osman Paşa kaleyi müdafaa ederken/etmeye çalışırken serasker olarak ve dahi Belgrad yakınında olduğu halde Abdi Paşa yardıma gitmemişti. Hatanın en büyük hissesine sahip olan Abdi Paşa, kusurunu perdelemek için, kaleyi teslim eden paşa ile ilgili kati emir göndermiştir. Hal böyle iken Belgrad'ın zaptı da Avusturya için zor olmamıştır.

Ziştovi Antlaşması hükmünce, Belgrad'ın Osmanlı Devleti'ne iadesi ile birlikte, gerek şehirde gerekse kalede yeniden imar faaliyetlerinde bulunulmuştur. Özellikle kale yeniden tahkim ve tamirattan geçmiştir. Fakat son Avusturya işgali ile birlikte İslamî özellik taşıyan gelişmesi duran şehir XIX. yüzyılın ilk yarısında çıkan Sırp isyanları ile Sırp'ların idari ve siyasi merkezi konumunu aldı. Buradaki Türklerin 1862'de, Osmanlı garnizonunun da 1867'de şehirden çekilmesiyle Belgrad, tamamen Sırp'ların eline geçti. 1878 Berlin Antlaşması ile bağımsız Sırbistan'ın başkenti oldu¹⁵⁵.

Kaynakça:

1 Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

a. Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (A.DVN.MHM)

182, 185,187.

b. Name-i Hümayun Defteri (A.DVNS.NMH)

9

c. Ali Emîrî, Sultan Abdülhamid I (AE. SABH.I)

2/128, 14/1202, 18/1537. 3/227, 137/9226, 222/14651, 246/16388, 25/1982, 274/18432, 275/18470, 36/2698, 192/12812, 14/1237, 207/13790, 292/19631, 292/19634, 294/19717, 298/20066, 302/20262

c. Cevdet Askeriye (C.AS)

1040/45675, 1059/46578, 178/7733, 178/7733, 178/7733, 283/11752, 283/11752, 283/11752 861/36848, 896/38560, 917/39633, 920/39762; 927/40082, 1001/43765, 1054/46322 1109/49103, 1111/49196, 1113/49330, 113/5072, 1131/50204, 116/5201, 1165/51872 1173/52272, 1207/54099, 1209/54191, 157/6945, 168/7348, 203/8740, 22/989, 23/1008, 256/10659, 291/12084, 33/1528, 335/13888, 338/14035, 349/14447, 354/14685, 357/14774 362/14986, 435/18084, 476/19867, 481/20043, 493/20613,

¹⁵³ Konuyla ilgili geniş malumat için bkz. Hakan Engin, *1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013.

¹⁵⁴ Cevdet, *a.g.e.*, s. 365.

¹⁵⁵ Divna Djuric Zamola, *a.g.m.*, s. 408.

494/20630, 502/20978, 510/21298, 513/21418, 546/22908, 546/22910, 557/23392, 603/25431, 652/27432, 704/29554, 726/30436, 726/30467, 752/31669, 786/33297, 809/34349, 834/35554, 85/3954, 850/36345, 889/38239, 891/38349, 893/38402, 902/38870, 909/39247, 912/39357, 912/39374, 915/39523, 918/39685, 920/39762, 921/39796, 921/39796, 924/39937, 924/39937, 929/40191, 931/40328

d. Cevdet Adliye (C. ADL)

09/575, 91/5479, 91/5479

e. Cevdet Belediye (C. BLD)

17/819

f. Cevdet Dahiliye /C.DH)

147/7338, 23/1102, 283/14133

g. Cevdet Maliye (C.ML)

47/2162, 497/20175, 774/31560

h. Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C.MTZ)

7/335

ı. Cevdet Nafia (C.NF)

24/1175, 42/2093, 7/306

i. Bab-ı Defteri Mevkufat Defteri (D. MKF.d)

30940, 30944,

j. Hatt-ı Hümayun (HAT)

11/386, 20/979, 18/791, 22/10159, 22/1049, 23/1107, 23/1112, 23/1148, 23/1156, 24/1187, 29/1385, 592/29026.

k. Harita (HRT)

52

l. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d)

3365

2. Kronik/Literatür

Ahmed Vasıf Efendi, *Tarih-i Vâsıf*, Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi, No. 608, C. II, vrk. 127a-127b, 135a, 137a.

Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. IV, (Matbaa-yı Osmaniye), Dersaadet 1309.

ASLANTAŞ, Selim, *Osmanlıda Sırp İsyancıları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, Kitap Yayınevi İstanbul 2007.

BAYRAM, Ü. Filiz, *Enveri Tarihi 3. Cild* (Metin ve Değerlendirme, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeni Çağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.

BEYDİLLİ, Kemal, "Ziştovi Antlaşması", *TDVİA*, İstanbul 2013, C. 44.

- ÇINAR, Ali Osman, *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarihi (Tarih-i Edip)*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Türk Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1999.
- ENGİN, Hakan, *1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1-6. Kitaplar, 5. Kitap (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), (Yapı Kredi Yayınları), İstanbul 2011.
- İNALCIK, Halil, "Kırım", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Eskişehir 1997.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, İstanbul 2005, s. 328.
- KARAGÖZ, Hakan, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2008.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara 1999.
- KIRCA, Ersin, Vahdettin Atik, Resul Köse, Kemal Gurulkan, Muzaffer Albayrak, Kevser Şeker, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri*, İstanbul 2016.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, C. IV, Ankara 1988.
- ÜSTÜNER, Ahmet, *Yusuf Paşa'nın Sefer-Nâmesi (Sefernâme-i Serdâr-ı Ekrem Yusuf Paşa)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2005.
- ZAMOLA, Divna Djuric, "Belgrad", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 5, İstanbul 1992.
- ZINKEISEN, John Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (1453-1574)*, C. II, (Çev. Nilüfer Epçeli), (Yeditepe yay.), İstanbul 2011.

Ekler

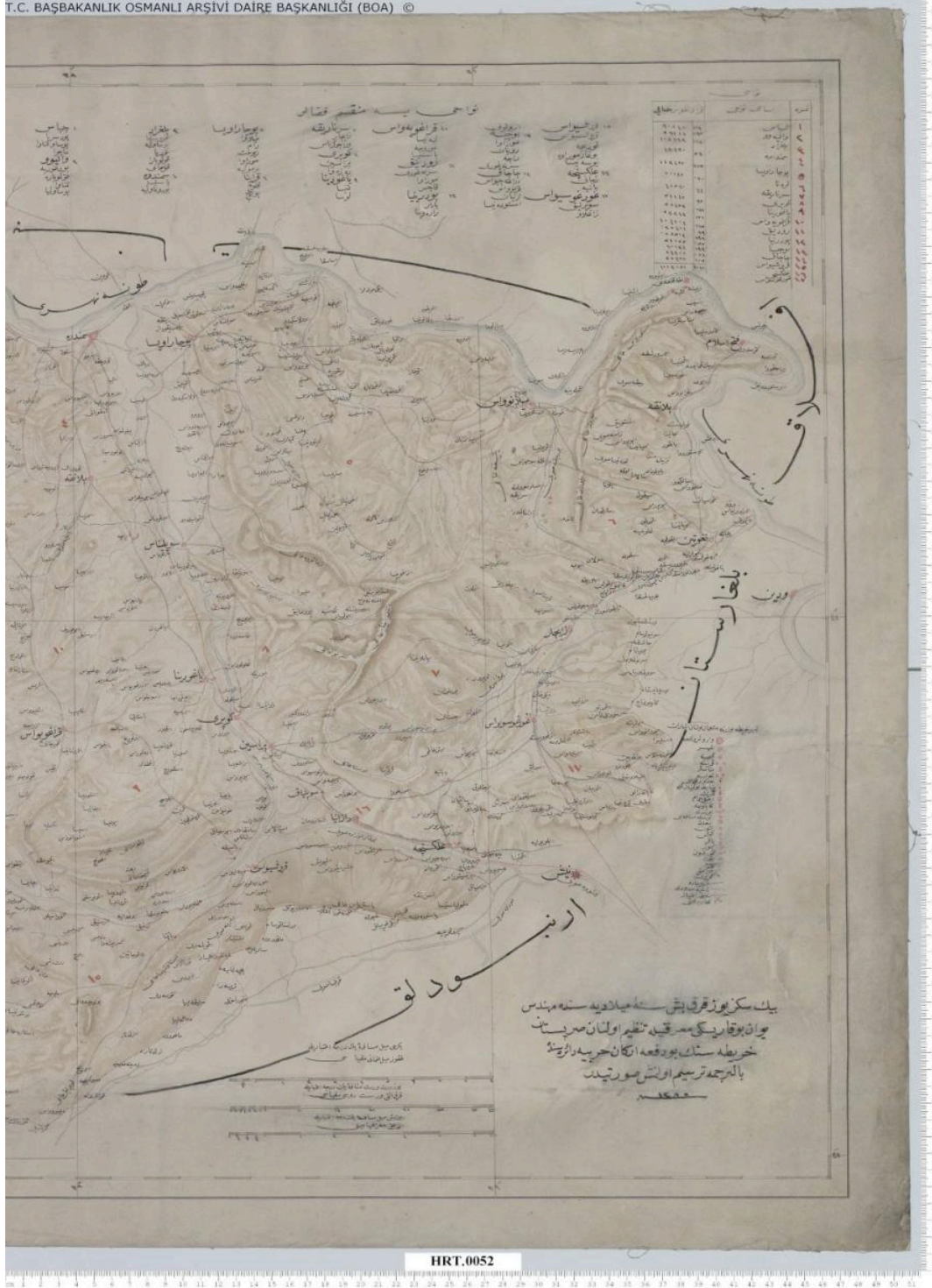
EK 1: Belgrad Kalesi'nin planı¹⁵⁶

¹⁵⁶ Ersin Kırca, Vahdettin Atik, Resul Köse, Kemal Gurulkan, Muzaffer Albayrak, Kevser Şeker, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri*, İstanbul 2016, s.54.

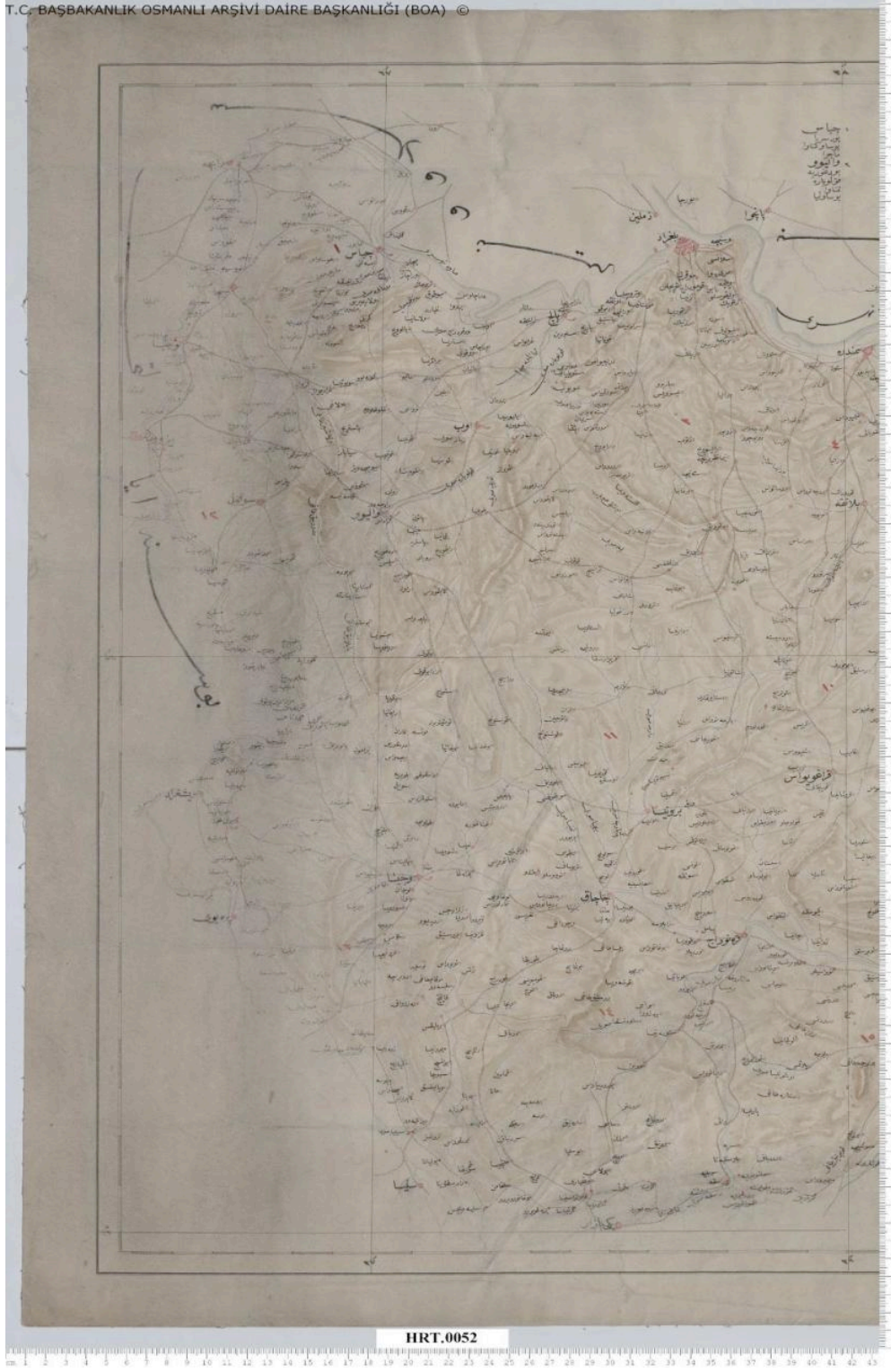

EK 2: Harita üzerinde Belgrad'ın konumu¹⁵⁷

¹⁵⁷ Kırcı ..., a.g.e., s. 53.

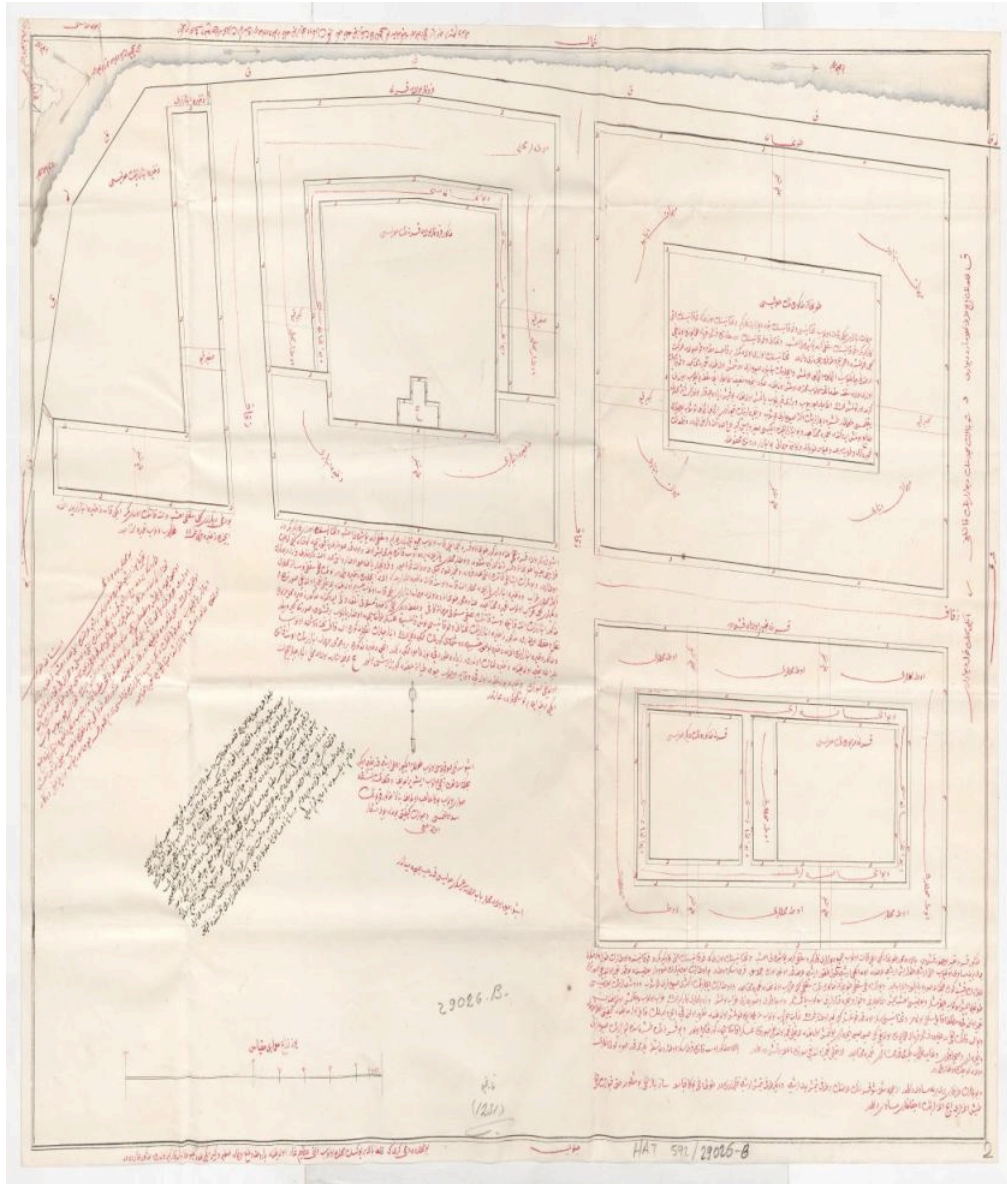
Ek 3: Harita üzerinde Belgrad'ın konumu (diğer parça)¹⁵⁸

¹⁵⁸ BOA, HRT, 52.

Ek 4: Belgrad Kalesi'ndeki tophane, kışla, Fırınlar ve zahire ambarını gösteren plan¹⁵⁹

¹⁵⁹ BOA, HAT, 592/29026.